

מהו שיעור הקמח להתחייב בחלה

שיעור הפרשת חלה – משנה חלה פ' ב' מ"ו דעת חכמים שהוא חמשת רבעי הקב, ועי' ברע"ב ובר"מ שאין זה הקב האמור בכל התורה שהוא קב מדברי אלא קב ציפורי שהוא קב יותר גדול [כאן כתבו קב ציפורי משום שכולם צריכים לדעת שיעור חלה לכן כדי כתבו בלשון בני אדם שהיה בתקופת המשנה] ועי' מאירי שבימינו שאין לנו את מידת הקב אנו מודדים ביצים.

השיעור בביצים - כתבו הגאונים שו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' מו) שהשיעור המדוקדק לשער את שיעור העיסה להפרשת חלה הוא לפי ביצים שהתורה נתנה את השיעור בביצים ובפירות לפי שהביצים והפירות מצויים בכל מקום, ועי' רא"ש (פסקי חלה סי' ד') איך משערים בביצים ועי' גם בטור או"ח סי' תנ"ו.

השיעור במדידת אצבעות – עי' רמב"ם פי' המשניות חלה (פ"ב מ"ו) הלכות ביכורים (פ"ו הט"ו) אופן נוסף למדידה לשיעור עיסה החייבת בחלה על פי שיעור אצבעות, וזה ע"פ המדידה שמצינו בגמ' פסחים ק"ט שרש חסדא מדד הרביעית באצבעות ולמד השיעור ממדידת שיעור מקוה.

השיעור בקמח או בתבואה - שאל הרא"ש (שו"ת כלל ב' סי' טו) את הרשב"א (שו"ת ח"א סי' תסה) במידה המחזקת חמשת רבעים אם צריכים לשער ולהצריך קמח שנטחן מחמשת רבעים תבואה והרשב"א השיב שהשיעור הוא בחמשת רבעים קמח כשיעור עומר ולא בקמח הבא מחמשת רבעים תבואה, וכן כתב הר"ש חלה פ"א מ"ד שהשיעור של חמשת רבעים הוא בקמח ולא בתבואה, אך הטור יו"ד סי' שכד פסק שמשערים אותה לפי התבואה ולא לפי הקמח

המדידה לפי שיעור בשעת גלגול - עוד דן הרא"ש (שם סי' יד) לפני הרשב"א (שם סי' תסא) בעיסה שבעת אפיייתה תפחה וגדלה מאוד ובשעת הלישה לא היה בה שיעור חלה אם מתחייבת עכשיו בחלה והכריע שחייב החלה הוא בשעה שמטיל מים לקמח וכיון שבאותה שעה לא היה בה שיעור של חמשת רבעים אינה חייבת בחלה והסכים עמו הרשב"א.

מדידת מ"ג ביצים היא בנפח הקמח ולא במשקל – עי' רמב"ם בפי' חלה פ"ב מ"ו והנותן שיעור חלה בשיעור המשקלים טועה, ועי' גם בפי' חלה בעדיות פ"א מ"ב, ועי' כף החיים סימן תנ"ו או' י', ועי' או"י"ב שבחוץ לארץ הקמח יותר דק ויצא במדידה שיעור חלה במשקל "ת"ל" דרה"ם.

האם יש להדק הקמח בכלי – עי' במאמר המצורף שיל"ד האם יניח הכלי באופן טבעי וממילא הקמח רפוי או יש להדק ולדחוק הקמח בכלי, בתוס' מנחות נב (ד"ה חסרה) שאין להכביד על הסלת דא"כ נמצאת יתרה, ובמאירי פסחים מה כתבו רבני אשכנז שאין צריך להדק את הקמח בידיו, וכ"כ מג"א תנו ד, ופרי חדש תנו א, אמנם הגר"נ בשיעורי תורה (סי' ג' אות א') כתב שיש לדפוק הכלי עם הקמח על איזה דבר.

סתירה בין מדידת אצבעות למדידת ביצים - כמה אחרונים בדקו ומצאו הבדל גדול בין שיעור הביצה הבינונית על פי מדידת הפלת מים ובין שיעורה לפי רוחב האצבעות ומטעם זה העלה הצ"ח (פסחים קטז ד"ה והואיל) שעל כרחק צריך לומר שבזמנינו הביצים נתקטנו ממה שהיו בימי התנאים, וכע"ז דעת התשב"ץ שיש להחמיר לילך אחר מידת האצבעות כיון שבביצים יש גדולות וקטנות, וכ"כ בזבחי צדק שנמנו כל חכמי בית מדרשו שלא למדוד בביצים אלא באצבעות ועי' בס' אהבתי תורתך שלפי"ז יש לבאר את השיעור שכתב הב"ח תשע"ז דרה"ם, וכן דעת החזו"א (או"ח סי' ל"ט סק"ה) דבמקום שיש סתירה צריך להחמיר ולתפוש שיעור האצבעות לעיקר 'שהרי מדת אמה וטפח הוזכרו בקרא', מיהו עי' בביאור הלכה (סימן רעא ד"ה של רביעית) שאע"פ שקושית הצ"ח גדולה וחמורה אך מאידך א"א להגדיל השיעור ולהכפיל הביצים משום שלפי"ז אינו מתאים שיעור רביעית למידת מלא לוגמיו, ועי' בספר מבוא לשיעורי תורה (ח"ב סי' ח') בשם כמה אחרונים לישב את הסתירה שהאצבעות שנאמרו לענין שיעורי המידה, רביעית, חלה, ומקוה, הם לפי אמה קטנה בת ה' טפחים או אמה בת ו' טפחים עצבים.

מידה עפ"י משקל הדרה"ם שמדד הרמב"ם - דעת רבי חיים נאה (שיעורי תורה עמ' ע"ח) לקבוע את השיעורים על פי מידת הדרה"ם ('דרה"ם' זה סוג מטבע שהיה נפוץ במדינות ערב מאות שנים עד לעת האחרונה ממש) ומכיון שהרמב"ם כתב דשיעור קמח לחלה הוא משקל תק"כ דרה"ם וכל הפוסקים הספרדים שאחר הרמב"ם עד השדי חמד, כולם מזכירים את הדרה"ם שלהם שהוא כשיעור דרה"ם של הרמב"ם, ובזה קבעו שיעורי חלה, ורביעית, וכו', ועל כן כיון שיש לנו מסורה ברורה מהרמב"ם לגבי שיעור חלה כפי שיעורי משקל הדרה"ם מוכרחים למדוד עפ"י זה, וצריכים לסלק מלמדוד עפ"י ביצים ועפ"י אצבעות אף שחשבון הביצה לפי הרמב"ם הוא גדול מכמה ביצים המצויים בינינו ושיעור האצבעות לפי הרמב"ם הוא קטן קצת מאצבעות של אנשים בינונים שבזמנינו, וכותב ברח"נ שהדרה"ם המצוי הוא 3.205 ולפי"ז כתב ששיעור חלה 520 דרה"ם הוא 1.666 קילו, והנה בזמנינו מצאו במוזיאונים מטבעות מתקופת הרמב"ם וברובם המכריע למעט שני מטבעות לא עלה משקלם על 3 גרם ולא כמו שחישוב הגר"ח נאה לפי שיעור הדרה"ם שהיה בימיו אשר הוא גרם ואשר על כן כתב בהליכות עולם (ח"א עמוד רפה, ובחז"ע פסח עמוד קעו) לשער שיעור חלה 1.560 ק"ג, ויש ממחברי זמנינו (לפני כארבעים שנה הרב גרשון יעקב וייס הוכיח בספרו מדות ומשקלות של תורה' תשמ"ה עין בעמ' פ"ד ובסוף הספר בסיכום, ובספר קרית אריאל תשנ"ח, והרב רבי פנחס בנשי בספרו מדות ושיעורי תורה' תש"ס בהקדמה עמ' טו, ובעמ' רכג, וביתר הרחבה פרק ל' סעי' ו', וכן פרק ה' י. פרק יג ז. ולאחרונה הרב מרגולין בספרו הידורי המדות' שפירש דבריהם בשפה ברורה ונעימה) שחקרו ע"פ ראיות וממצאים שרוב מטבעות הדרה"ם היו 2.83 גרם ולפי"ז שיעור חלה הוא 1.470 גרם קמח, וכתב בס' קודשת הארץ (טהרני) שהסכים הגר"מ מאזוז זצ"ל לחוש לשיעור זה, אמנם לאחרונה יצאו שני חיבורים מנכדי הגר"ח נאה "מסורת משקל הדרה"ם" ו"תשובת המשקל" הדוחים טענות אלו וכן התפרסם מכמה ת"ח שביררו שהיה מסורת כדעת הגר"ח נאה, אמנם כל הדיון בשאלה כמה היה משקלו של ה"דרה"ם" שנהגו למדוד בו את שיעורי המידות – אין לו נפקות מעשית מרובה. זאת משום שהדרה"ם אינו אלא משקל עזר שקבע הרמב"ם כדי להקל על ההבנה מהו שיעור הנפח של קמח המחויב בהפרשת חלה, או שיעור הנוזלים לרביעית לפי מדידתו. הרמב"ם תרגם את שיעור הנפח למשקל הדרה"ם, אך מאחר שאין בידינו בהירות גמורה כמה בדיוק היה משקל הדרה"ם, ואי אפשר להכריע באופן מדויק את שיעורו האמיתי – אין טעם לעסוק בחקירות מדעיות בנושא. עלינו למדוד את השיעור לפי המדידות שנמסרו לנו על ידי חז"ל, והוא שיעור **הביצה**, שהוא מדד קבוע העומד בכל דור ואינו תלוי בזמן או בחומר.

וכך מפורש בתשובות הגאונים, שכתבו כי בגלויות קשה לקבוע מידה מדויקת, משום שהמידות עלולות להשתנות ולהיאבד. לכן קבעו חז"ל את הביצה כמידה מוחלטת וקיימת לעולם. לפיכך, עלינו למדוד ולקבוע את שיעורי התורה לפי מדידת הביצים שבידינו כיום.

ועוד יש להוסיף את מה שכתב בזבחי צדק, שאין למדוד את השיעורים לפי הדרה"ם, משום שהשיעור שציין הרמב"ם במשקל הדרה"ם אינו אלא תוצאה של מדידת **נפח** הקמח המצרי שהיה מצוי בזמנו. הרמב"ם בנה כלי שנועד להכיל את הנפח של כמות הקמח המחייבת בהפרשת חלה, וכאשר שקל את אותה כמות קמח מצרי – נמצא שהיא שוקלת תק"כ דרה"ם. אולם, כיוון שקמחים שונים נבדלים בצפיפותם ובמשקלם הסגולי, ייתכן בהחלט שבקמחים שבידינו כיום – הכמות המתאימה לאותו נפח תשקול יותר או פחות. על כן, מסיק הזבחי צדק שאין כל טעם לדקדק בבירור משקל הדרה"ם עצמו, שהרי מדובר במדד יחסי המשתנה לפי סוג הקמח והחומר.

הם ושאורן. מיימוני שם הלכה
 י"ח, טו"ט שם סעיף ג':
 ז' שיעור. עירובין פ"א ע"א,
 מיימוני שם פ"ה הלכה ב' ג'
 ד', טור ושו"ע שם סימן שכ"ב
 סעיף א':

שינויי נוסחאות

ו קמח. בשבת (עו, ב) קמח
ועוד: ו החלה. בעירובין
(פא, א) חלה: והעושה. בד"ס
העושה ובעירובין ועיסה:

הערות

ז' שיעור החלה אחד מ"ד
וכו' עד נחתום אחד ממ"ת.
ירושלמי (ה"ג) נחתום עיסתו
מרוצה ויש זה כדי מתנה לכהן
ובעל הבית עיסתו מעוטה ואין
זה כדי מתנה לכהן. (עשר)

תום' אנשי שם

ו בחשונה יצא מורסנן. לפי
 מה שפירש הר"ר דנורסן, דא
 טמי מוסקונין, וז' דנקט דוק
 מורסן, אכל סוקין אפילו יטיל
 וזור חיב. ופי' מ"ס פ"ב
 דפס' מ"ו דלמיט דכמא
 דפס' פסח והוא דכמא
 לקהוקין, וכן נמי י"ל דהוא
 הדון לרודין, וכן משמע מלשון
 "הר' לוי"ו" ס' שמע' סק"י.
 שוב מנחא להר"ן פ"ב
 דפסחים (י) ש' שעהיק
 למשנתיה, וכן סובן ומורסנן.
 והרמב"ם בחבורו (פי' מנחיה
 ס'ה"ה) המחיל צבוקין וסיה
 מורסן, ותמורה. (ר"ש:)

ברב דיה חמשת רבנים ש'
קב חייבין בחלה. ולזו חז'
ה' ביצים ב'. כן הוא בכל
הספרים וכו'. ולזה הסמיה
שגמיה, ולזו הוא. (בית דור):
ז במשנה והדגשה למשה
בנו. צעירובין (פא 6) גרסין
ועשה למשה בנו. וגרסא
נכונה היא, דאי לאו הכי הוה
ליה למימר וכן העשה וכו'.
דלמדין צפסא דהאשה
וכו'. (שעשועים לדור):

ברב ד"ה אחד מכ"ד כו'.
והתורה אמרה כו'. אסמכתא
בעלמא הוא, דמן התורה
אפילו כשעורה פוטרת כמ"ש
הר"מ פ"ה לזכורים (ה"א).
(משנת רבי נתן):

תורה אור השלם

(א) ראשית ערסתכם
חלה תרימו תרומה
בתרומת גרן בן תרימו
אתה. [במדבר טו, כ]

(ב) מֵרֵאשִׁית עֲרִסְתִּיכֶם
תִּתְּנוּ לִי תְרוּמָה
לְדֹרֹתֵיכֶם. [שם כא]

(ג) וְרֵאשִׁית כָּל בְּכוֹרֵי כָל
וְכָל תְּרוּמַת כָּל מִכֵּל
תְּרוּמוֹתֵיכֶם לַפָּהֳנִים
יְהִי וְרֵאשִׁית עֲרֹסוֹתֵיכֶם
תִּתְּנוּ לַפֶּהֱן לַהֲנִיחַ בִּרְכָה
אֶל בֵּיתְךָ. (יחזקאל מו, ל)

(ד) כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹר אֶת
כָּל מַעֲשֵׂר הַבְּבוּאֹתָיִךְ
בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שְׁנַת
הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לְלוֹי לְגֵר
לִיתוֹם וּלְאֻלְמָנָה וְאָכְלוּ
בְּשַׁעְרֶיךָ וּשְׂבָעוּ.
[דברים כו, יב]

(ה) רֹאשִׁית דִּגְנוֹךְ תִּירָשׁוּךָ
וַיִּצְהַרְךָ וְרֹאשִׁית גִּזְ צֹאנְךָ
תִּתֶנּוּ לוֹ. [שם יח, ד]

ביאור הלצים

קלייע סובין

חייבין בחלה, דכתיב ⁽⁸⁾ (במדבר ט"ו כ') ראשית עריסותיכם, ועיסת מִדְּבָר היתה עומה לגולגולת, והעומר עשירית האיפה הוא, האיפה שלש סאין, והסאה ששה קבין, הרי שמונה עשר קבין באיפה, והקב ארבעה לוגין, הרי שבעים ושנים לוגין. עשירית שבעים, שבעה לוגין, ועשירית שני לוגין הוא ביצה וחומש ביצה, שהלוג הוא ששה ביצים. כשבאו לירושלים והוסיפו שתות על המדות, נמצאו ששה לוגין [הם] ה', ולוג השביעי (צ"ל ולוג

וְסוּבֵן וּמֹרְסֵנָה. הֲרֹג מִפְּרֶס כֹּאן
כְּפִירוֹשׁ בְּפֶרֶק אֶחָד עֶשֶׂר
דִּתְרוּמוֹת מִשְׁנֵה ה', וּבְפֶרֶק שְׁעִי
לְשֹׁנָה מִפְּרֶס נְמוּ כְּפִירוֹשׁ רִשִׁי:

קָמַח בִּי, חֲבִיבִים בְּחֵלָה. הֵם וְיִשְׁאֹרְךָ
וּמֶרְסֵנָה בִּי חֲמִשָּׁת רְבָעִים,
נִשְׁל מֶרְסֵנָה מִתּוֹכָן וְחִזּוּר

שֶׁשָׁה נְעֻשִׁים חֲמִשָּׁה, וּבִיצָה
וְחֹמֶשׁ בִּיצָה נְעֻשִׁית בִּיצָה.
נִמְצָא הָעוֹמֵר שֶׁהִיא בַּמְדָּבָר
שִׁבְעָה לֹוִגִּים וּבִיצָה וְחֹמֶשׁ

החלה, אחד מעשרים וארבעה". העושה עסה לעצמו, והעושה

ירושלים, נעשו הששה לוגין חמשה. והיינו חמשת רביעים קמח. ונקראו הלוגין רביעים, לפי שהלוג הוא רובע הקב, שהקב ארבעה לוגין: הן **ושאורין**, השאור שנותנין לתוכן; ו**סוכין**, הוא הדק; **מורסנן**, הוא הסג, כולו מצטרפין עם הקמח להשלים השיעור, שכן עני אוכל פתו בעיסה מעורבת עם סוכין ומורסנן; **ניטף מורסנן מתוכן וחוזר לתוכן** הרי אלו **פטורים**, שאין דרך עיסה להחזיר מורסנן לתוכה לאחר שנטל ממנה: **ז' אהר מצעשרים וארבעה**, לפי שבעל הבית עיסתו מוטה, ובפחות מאחד מעעשרים וארבעה אף בה כדי מתנה, והתורה אמרה (במדבר ט"ו כ"א) תבנה, שיהא בו כוטה, **והעושה אמשחה בנו**, אף על פי שעושה עיסה מרובה, לא פלוג בעיסת בעל

פירוש המשניות להרמב"ם

אשר מידותיהם, ואין הרובע הנזכר בהלכה זו בשעור חלה, הוא רובע הקב הנזכר במסכת זו, וכן אין הקבים הנזכרים במסכת זו שיש כולם, וכבר התבאר זה במסכת ערוך [פ"א מ"ב], כלומר נגזרי המדות בענין שעור חלה, והעולה מזה על שמשנת רבנים הנזכרים כאן הם יותר מקביים האמורים למעלה [מ"ג] באמרו יעשה קבים ואלי יעשה כטומאה, והם כמו הקביים שנאמר בהם [פ"ד] העושה עיסתו עשירה, ושחמשת רבעים אלו שיעורם בקב הנזכר במשנה, לא במקום זה, אלא על שפירשו שיעורו בסוף פאה [מ"ו] קב ושמונה עשירית קב. וממה שפירשו לך בסוף פאה בענין המידות יתבאר לך שמידת הקב הנזכר ארבע אצבעות על ארבע אצבעות ברום עשר אצבעות ושמונה עשירית אצבע. נמצא לפי מדידה זו, המדה החייבת בחלה היא שיש במדתה עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלש אצבעות ועשירית אצבע ועשירית עשירית אצבע ואלה מאליפם וחמש מאות מה האצבע בדיוק, וכבר יאמרו כסף פאה שהאצבע מאצבעות הדי שמודדים בה היא הגדול. וכל מדה שיש במדידת חללה שיעור זה מחייבת בחלה. אבל משקל מה שמכילה מדה זו הוא משנתה שיש, והדיב המדור, ויש שאין כזכר שעשורים והחטים לפי, וכן לא כל הקמחים השונים משקלם אחד א"פ שהם מין אחד. ולא נתנו לנו שעור חלה במשקל אלא במדה כמו

[א] כנדרפס: המורסן והשאור שבקמח. [ב] עי' גוב"י תנינא יו"ד סי' רא, ומנחת עני ח"ב בענין נתינה ושיעור תרומה וחלה.

מלאכת שלמה

וסוכן. כתב ה"י יהוסף ז"ל, בכל הספרים מצאתי דלא גרסינן מלת וסוכן: וסורסנן. מורסן גורס מסוכין כמו וסוכתכן: בפרק בתרא הדרומות סעי' ה: **ע"כ** מורסנן **מוטבן**: יהודי וסוכן וכו'. וכתב הרשב"א ז"ל, מיהו דוקא להצטרף הוא שאין מורסנן וסוכן מספירטין אחר שניטלו מהן, אבל אם יש בלא הן המשתרע רביעין חציבין וכלבם שיהא ראוי כל שביצוא בהן אוכלין ואפילו הורסות: **ז** **שיעור החלה** וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל, נשמט עיסתה, כך מצאתי בכל הספרים עיסה וכו'. וז"ל לפי זה דעיסתה ר"ל העיסה שעשתה לביתה, והנה שאמר עיסתה, כלומר העיסה שעשתה לצמצמה להעיסה למכור, ע"כ ז"ל. ובכתב הענישה עיסה לצמצו וכן בכתב האשה עושה למכור בשוק נראה דירות ז"ל ועם זה שכתב הרמב"ם ז"ל נראה שממשיכש קצת, ויעוד נתנו שיהא אחז מפני מה נתנו שיעור לכלב הבית חלה רעה לפי שענין האשה החלה הוא נתון לאשה והאשה עניה רעה וכשמתיריחין אותה להוציא חלק ממ"ד ולואי שתוציא חלק ממ"ח. והעושה עיסה

תפארת ישראל

כט חמשת רבעים קמה. ה' רעיעות קב והוא ה' לוגין, דקב ד' לוגין וזה שיעור עיסת מדבר שהיה עשירית האפס, ושעורו לדין נבחר צפ"א ס" כ"ה: ו ל שאריון, שאור שנתן בה: לא וסובין, קלייע דק: לב ובורסנן, קלייע הגס, אם הכל צידד חמשה וכו': לג חמשת

משנה ראשונה

[illegible]

ששה סדרי משנה <עטרת שלמה> - ד זרעים ד מעשר שני, חלה, ערלה, בכורים / משניות עטרת שלמה (עמוד 112) 170 פודפס מאוצר החכמה

ביאור המשנה ששיעור חמשת רבעי הקב הוא שיעור חלה

רבע הקב הוא לוג אחד. המשנה מלמדת ששיעור חלה הוא חמשה רבעי הקב [חמשה לוגים]. היינו קב ורבע.

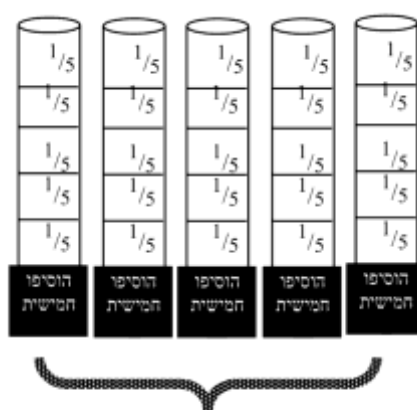
חיוב חלה מפורש בכתוב (במדבר טו, כ) "ראשית עֲרֹסְתֶכֶם חֲלָה תָרִימוּ תְרוּמָה", וזה מלמד ששיעור העיסה החייב בחלה הוא כשיעור העיסה שהיו רגילים ללוש במדבר (ראה רש"י שם), העיסה של ישראל במדבר נילושה מהמן שירד להם מן השמים, שהיה לכל אדם "עֹמֶר לְגִלְגָּלֶת" (שמות טו, טז), ונאמר עוד (שם, פסוק לו): "וְהָעֹמֶר עֲשִׂיתָ הָאֵיפָה הוּא", וזהו שיעור חיוב חלה.

"איפה" היא מידה של 3 סאים, ובסאה יש 6 קבים, ויש אם כן באיפה 18 קבים, שהם 72 לוגין (שבכל קב יש כאמור 4 לוגין). נמצא שעשירית האיפה [שיעור חלה] היא 7.2 לוגין. השיעור האמור הוא לפי "מדות מדבריות" שהיו נהוגות במדבר בעת מתן תורה.

לאחר שהתיישבו בארץ ישראל ובאו לירושלים, הוסיפו שיטת על המידות המדבריות, היינו שש מידות מדבריות נכנסות בחמש "מדות ירושלמיות" (שיטת "מלבר"), ששה מתוך שבעת הלוגים הנזכרים למעלה, נכנסים לתוך חמישה לוגים ירושלמיים. נשתיירו לוג וחמישית הלוג, שהם שש חמישיות הלוג. שש חמישיות אלו נכנסות לתוך חמש חמישיות של לוג ירושלמי, היינו לוג ירושלמי שלם אחד. נמצא אם כן ש-7.2 לוגים מדבריים נכנסים לתוך 6 לוגים ירושלמיים.

בתקופה מאוחרת יותר, כאשר הנשיא ובית דין עברו לציפורי [לאחר חורבן הבית השני] הגדילו שוב את המידות בשטית, דהיינו ששש "מידות ירושלמיות" נכנסות בחמש מידות ציפוריות. וכך ששת הלוגים הירושלמיים נכנסים בחמישה לוגים ציפוריים. נמצא ששיעור חלה במידות ציפוריות הוא חמישה לוגים, וזהו שיעור חמשת רבעי הקב האמור במשנה (רע"ב: ראה ערובין פג, א; רש"י שבת טו, א)

שלב	ביצים בלוג	שיעור העומר	יחס מידות
מדבר	6 ביצים	7 לוג + ביצה וחומש = 43.2	1 לוג = 6 ביצים
ירושלים	7.2 ביצים	6 לוג ירושלמי = 43.2	לוג מדבריים = 5 ירושלמיים
ציפורי	8.64 ביצים	5 לוג ציפורי = 43.2	6 לוג ירושלמיים = 5 ציפוריים

נמצא שתכולה של חמש ירושלמיות מכילות אותה כמות של שש מדבריות.

שיעור חלה הוא ארבעים ושלוש ביצים וחומש ביצה והענין הוא שימלא כלי אחד מים על כל גדותיו ויתן בתוכו הביצים זה אחר זה בנחת והכלי שהוא מחזיק המים הנשפכים בסבת הביצים הוא שיעור חלה וזו היא מדת עיסת מדבר והוא **שבעה לגין וביצה וחומש ביצה** ומה שאמרו חמשת רבעים ר"ל **חמשה לגין הוא למדה צפרית** והענין הוא **שבירושלם הוסיפו** על המדות של מדבר שתות מלבר ר"ל שתות מכל מה שיש בו עכשו שהוא חומש מלגאו ר"ל מן הנשאר **ובצפרי חזרו והוסיפו** על של ירושלם שתות מלבר גם כן

ומעתה צא ולמד בעיסת מדבר שהיא עומר ועליה נאמר ראשית עריסותיכם והעומר עשירית האיפה צא וחשוב איפה שלש סאין סאה ששת קבין קב ארבע לוגין נמצאו ע"ב לוגין לאיפה ועשיריתם לשבעי' לוג שבעה לוגין ולשני לוגין הנשארים ביצה וחומש ביצה שהלוג ששה ביצים ובירושלם הוסיפו שתות מלבר וחזרו הששה לגין לחמשה לגין והלוג הנשאר לחמשה ביצים וביצה וחומש ביצה לביצה מצומצמת והרי בין הכל ששת לוגין ירושלמי' ובצפרי חזרו והוסיפו אף על זו שתות מלבר וחזרו לחמשה לגין נמצא שיעור חלה שבעה לגין וביצה וחומש ביצה מדברים שהם ששה ירושלמיים שהם חמשה צפוריים ומכאן אמרו האוכל במדה זו ליום אחד ר"ל בשתי סעודות ולא יהא ניזוק ברוב אכילה הרי זה בריא ומבורך יתר מכאן רעבתן פחות מכאן ומזיק לו הרי זה מקולקל במעיו

ולפי דרכך למדת שחמשת רבעים צפריים חייבי' בחלה ואין צריך לגרוס בה **ועוד** ומ"מ יש גורסי' אותו ומפרשי' בה כדי שיעור חלה וכדי שישאר שיעור הסעודה כשנטלה חלתו ולא תתמעט אכילתו ויעמוד בדין מעי מקולקל וי"מ אותו כדי להיות הביצים שוחקות ופרשו בו כמה שנאמר בסוגיא זו אחד מעשרי' בביצה ונמצא לארבעים ביצים תוספת שני ביצים וי"מ אותו בתוספת ביצה לכל מפני שהם מפרשי' במה שפרשנו שתות מלבר שהוא שתות מלגאו ר"ל כל שהוא שתות ממה שיש שם ר"ל כשמחזירין שש לחמש ושתות מלבר היא שתות הבא מן החוץ כשיעור שתות מה שיש בו עכשו כגון שיחזרו השבע לשש והם סוברים שתוספת ירושלמית היתה בשתות מלבר וחזרו השבעה לגין לששה ונשארו ביצה וחומש ביצה שחזרו לביצה שוחקת ובצפרי הוסיפו שתות מלגאו וחזרו השש לחמש ונשארה הביצה כשהיתה ועיקר הדברים כמו שפירשנו תחלה ומ"מ **בזמן הזה שאין לנו מדה שבלוגין אלו לא מדברית ולא ירושלמית ולא צפרית חוזרין לראשונות ומודדין בביצים** וצריך למדדה בריוח מפני שהביצים מהם גסות ומהם דקות ואין הדבר משוער בהם כל כך ומ"מ עיקר השיעור בצמצום הוא בכלי הנעשה בתשבורת על דרך חשבון אצבעיים על אצבעיים כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות חלה

מתני' חמשת רבעים קמח חייבין בחלה הן ושארן וסובן ומורסנן חמשת רבעים חייבים. ניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין:

גמ' חמשת רבעים קמח דילפינן מעיסת מדבר דכתיב והעומר עשירית האיפה הוא והאיפה שלש סאין והסאה ששה קבין והקב ארבעה לוגין. הרי שבעים ושנים לוגין באיפה. עשירית של שבעים הוא שבעה לוגין. ועשירית שני לוגין הוא ביצה וחומש ביצה. כי לוג הוא ששה ביצים. נמצא חמש רבעים הם מ"ג ביצים וחומש ביצה. והרוצה לשער המדה ממלא כלי מלא מימל ונותן לתוכו מ"ג ביצים בינונים והמים היוצאים הוא המדה. והא דמצרף המורסנן מפרש בפ' כלל גדול (דף עו ב) שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה. ומה שפטר כשחזר לתוכו מפרש בירושלמי א"ר יוחנן דרך עיסה שנו כאן וכיון שניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה:

לרבינו האי ז"ל לענין הפרשת חלה מן העיסה

וכמה שיעורה מ"ג ביצים וחומש ביצה קמח והגאונים ז"ל נשאלו בדבר זה איזו שיעור מדוקדק מנהון והשיבו כי בודאי שיעור חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה וכדמפורש בשמעתא דאתמר בעירובין בפרק כיצד משתתפין כי אתא רב דימי וכו' ומהיא שמעתא חזינן דשיעור חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה

ולכך נתנה לנו התורה **שיעור בביצים** ובפירות שדברי סופרים על הר סיני ניתנו כדכתיב ועליהם ככל הדברים לפי שהביצים והפירות נמצאים בכל מקום כי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שישראל עתידין להתפזר בין האומות ומשקלן ומדתן שהיו בימי משה ושהוסיפו עליהן בארץ ישראל אין נשמרין להם והמדות משתנות בדורות ובמדינות שבכל דור ודור היו חכמים מחדשים מדותיהם כדמפורש בכמה מדינות (נ"א מקומות) וגם בחלה מצינו שהיו משערין מדות בכל עת שהרי שגר לו בוניס לר' ואמ"ר נמי קיסטא דמורייסא דהות בציפורי ותמנתא קמייטא דאמר ר' יוחנן דהות יתירא על דא ריבעא וגם רב שיער קבא מלוגנא לפסחא וכן הלכתא ונשתנו כל אלו המדות שהן מזמן קרוב וכ"ש מדורות הראשונים שאין יודעין מדותיהן כלל ולכך תלו חכמים ז"ל השיעור בביצים ובפירות שהן קיימין כל עת ואין משתנין מיהו שיעור הביצים והפירות תלו אותן בדעתו של רואה והן המדה ישרה ע"ב אוקיאות.

שו"ת הרא"ש כלל ב סימן טו

עוד יבונני מה שראיתי כל רבתי נוהגין שמשערין מדה המחזקת מ"ג ביצים לשיעור חלה ומודדים בו הקמח טפופה או מחוקה. וכיון דמעיסת מדבר ילפינן ומדדו המן בעמר וטחנהו ברחים מסתמא נתוסף הרבה. ג"כ היה לשערו ולהצריך קמח הנטחן מה' רבעים תבואה וה' רבעים קמח, דמסכת חלה יהיה פי' קמח הבא מחמשת רבעים **תבואה** ואם **יגדשו** המדה ניחא טפי כי ספק ברכה לבטלה איכא.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תסה

עוד כתב מר מדה המחזקת חמשת רבעים אם מודדין בה לחלה טפופה או מחוקה? דכיון דמעריסת מדבר ילפינן לה ומדדו תמן בעומר וטוחנין אותו ברחי' בסתמא נתוסף הרבה. גם כן היה לנו לשער ולהצריך קמח הנטחן מחמשת רבעים תבואה. ויהיה פירוש חמשת רבעים הבא מחמשת רבעים תבואה. ואם יגדשו המדה ניחא טפי כי ספק ברכה לבטלה איכא.

תשובה אם כדעתיה דמר אי אפשר לעמוד על שיעורו. דמאן לימא לן כמה היה מתרבה המן. ובודאי אין לך תבואה יפה כמן. וכל מין ומין מתרבה לפי מינו. ואין רבוי השעורים כרבוי החטים ואין רבוי הרעות כיפות שבמין בעצמו. ונתת דברך לשעורין ואינו. ועוד שנפרש מה שאמר בכל מקום ששערו בחמשת רבעים תבואה שתכיל אותה מדה של חמשת רבעים. ועוד דאי משום ברכה הוה ליה חומרא דאתי לידי קולא. דלעת' דלא הוה ליה אלא חמשת רבעים קמח לבד ופטר להו מחלה וקא אכיל בטבלא. וכהיא דאמרין בקדושין פרק האיש מקדש (דף מ"ג ב') גמ' התקדשי לי בתמרה זו גבי המפריש חלתו קמח. ועוד דאתי לידי קולא בכי הא ללוש עיסה מרובה. אלא אין לך בו אלא חמשת רבעים **קמח** שבשיעור העומר אמרה תורה **לא בשעור קמח הבא מחמשת רבעים תבואה**.

לרב רבי אשר האשכנזי כתבת על עיסה שנלושה במי בצים בלי תערובת מים ובעת אפייתה תפחה וגדלה מאד. ושאלו לאשה שלשתה אותה אם נטלה חלתה ואמרה **שלא היה בה שיעור חלה**. אם תתחייב עכשו בחלה? אם נלך **בתר השתא** הואיל ויש בה עכשיו חררה גדולה כפל מחררה שנעשית מחמש' רבעות. דמאי שנא משכחה ששינו פ"ד דפאה (משנה ו') נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור מלקט שכחה ופאה. ר' יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העמור. אלמא לרבי יהודה אף על גב דשייכא שכחה אף בקמה ובההיא שעתא לאו בר חיובא הוא מ"מ כיון דבשעת העמור בר חיובא הוא מחייב. ורבנן נמי לא פליגי עליה אלא משום דקרא קא דרשי'. כדמפרש בירושלמי טעמא דרבנן דכתיב (דברים כ"ד) ושכחת קמה ושכחת עומר. את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומר את שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עומר. ובחלה לכו"ע אזלינן בתר השתא ואיכא שיעורא. ע"כ. והשיב מר דלא דמי לשכחה. דהתם איכא שכחה בקמה ואיכא שכחה בעומרין זה אחר זה. הלכך דינא הוא שיהא חייב בשכחת עומרין אף על גב דלא הוה חייב בשכחת קמה. אבל חלה דאינו חייב אלא פעם אחת כיון דלא הוה בה שיעורא בתחלת חובתה דהיינו משתטיל מים לקמח אף על פי שתפחה ונתרבתה לא אזלינן אלא בתר **מעיקרא**.

תשובה דברי מר אינן צריכין חזוק. וכן נראה לי ברור שאין לחייב עיסה זו בחלה אף על פי שתפחה הרבה בשעת אפייתה. דשיעור חלה דהיינו חמשת רבעים **קמח** בעינן בודאי וכל שאין בה שיעור זה ממש פטור'. שבכל המקומות לא שיערו חיוב חלה אלא בקמח ממש לא במלוי הכלי. בפרק שני של חלה (משנה ו') חמשת רבעים חייבים בחלה. ובפרק כיצד משתתפין (דף פ"ג ב') ראשית עריסותיכם כדי עריסותיכם. וכמה הוא עריסותיכם כדי עריסת מדבר. וכמה עריסת מדבר (שמות ט"ז) והעומר עשירית האיפה. מכאן אמרו חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה. וכן בכל מקום. ולא חלקו בין חטין ושעורין ולא בין חטין יפות שמותירות באפייתן לחסוכות. ואף על פי שנחלקו בזה בביריתא בפרק אלו עוברין (דף מ"ח) וחלקו בין חסיכאטא למעלייתא לא קי"ל כחד מהנך תנאי. אלא בין חטים שמותירות ובין שעורים שאינן מותירות ובין יפות לחסוכות אין הכל הולך אלא **אחר שיעור קמח**. שאם אין אתה אומר כן בטלת שיעור חמשת רבעים קמח. פעמים בחמשה פעמים אפי' בארבע'. וכל שכן בשחמץ את עיסתו כי בברור תתפח העיסה. ולעולם אסור לאכול מעיסה שאין בה חמשת רבעים עד שתאפה ונראה אם תפחה ויש בה כשיעור עיסה שיש בה חמשת רבעים. ואנן תנן אלו פטורין מן החלה האורז והדוחן וכו' ופחות מחמשת רבעים בתבואה. קא פסיק ותני פחות מחמשת רבעים בתבואה. לא שנא חטים לא שנא שעורים לא שנא יפות לא שנא חסוכות. וכן בעשרונות של לחמי תודה אין אנו משערים כמות שהן מותרות. הרי בודאי לפי מה שהוא קמח בלישתן ומחמת אפייתן דודאי תופחות מחמת אפיה. ודבריו אלו נראין לי ברורים שלא כדעת השואל אלא כדאמר מר. וגם מה שחלק מר לשואל בין חיוב שכחת העומר לחיוב חלה. דאלו בשכחה יש שכחה בקמה ויש בעומרין זה אחר זה. וחלה אינה אלא פעם אחת טעם נכון הוא. אלא שיש לשואל לחלוק ולומר נהי דבפעם אחת היא מ"מ זו שלא הורמה חלתה מתחלה תרים עכשיו. ואם מפני שלא היה בה מתחילה שיעור מ"מ עכשו שיש בה שיעור תתחייב? וכמי שעשה עיסתו קבין ואחר נתן בסל שהסל מצרפן ואף על פי שבתחילת עריסתן לא היה שיעור בכל אחת ואחת מהן. והכא נמי מאי שנא? אלא שאני אומרה בלשון אחרת דשכחה וחלה אין דמיון אחד מקבצן. שעונת מצות השכחה לא חלה מצד העומר עצמו עד עכשו. דבשעת קצירה אין הכל במצות שכחה ולא אפילו בשנשארו שם שלשה עמרים ולא אפילו עומר שיש בו סאתים כדתנן (פיאה פ"ו ו') עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. ועוד דאפי' עומר אחד אינו בחיוב לא תשוב לקחתו אלא בששכחו ואין עונת מצות שכחה אלא בשעור ושכחה. ולפיכך כשנתגייר ואח"כ שכחו עונת מצות שכחה ושעור שכח' לאחר שנתגייר חלה והוי שכחה. ונ"ל שבלשון המשנה מוכיח כן דקתני רבי יהודה מחייב בשכחה שאין השכחה אלא בשעת העימור. אבל חלה כל שבא לכלל עונת חיוב חלה דהיינו משתטיל מים לעיסה אלא דבר אחר גורם לו ליפטר דהיינו מיעוט שעורו אי נמי שלא היו הבעלים בני חיוב כגר שנתגייר לעולם אין חיוב חלה חל עליה מצד עצמה. ואפילו תפחה או שנתגיירו הבעלים אלא אם כן בא לה חיוב מצד אחר כגון צירוף עיסה אחרת על יד תנור או סל שהן מצרפן ונעשו כאלו ערסן שניהן יחד.

יב עיסה שגילושיה בין ושמן וכו'. כפי כל שעה (דף ל"ו). אמר רבי עקיבא מה ח"ל פטר גופיה שגילושיה בין ושמן ודכש והקשו סם מדברי עקיבא אדרי עקיבא ומירלו כל ביום טוב ראשון הא צ"ע שמי ושמעם דלחם הוא אלא צ"ע ראשון לא משום דבעינן לחם עוני:

בין בתגור בין בקרקע וכו'. פרק כ"ד מדרסין אמר ליה אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עליה א"ל מן סברת נמא הוא גובל צעמא הוא מר וזוטא קעט צעמיה עילויא וברין עליה המוציא לחם מן הארץ וג' ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא זה ידי חובתו בפסח לא למדל לחם הוא ויחייב בחלה: **בין** שהורבי את הבצק וכו'. בפרק כל שעה אמר רבי יוחנן מעשה אלפס אלפס כל שנה הרמיח ולבסוף הדניק לא שנה הדניק ולבסוף הרמיח נמא הוא ויחייב בחלה ואדם יוצא זו ידי חובתו בפסח ופסק רבנו כרמי יוסא וכן בהלכות וכן הסכימו הרמב"ם והרשב"א:

אבל העושה עיפה ליבשה בחמה וכו'.
בפרק כ"ז במצרים (דף ל"ז:) מי רבי
חייא לחם העשוי לכותם עטור מן החלה וישרש
ו"ל שאין אופין אותו בנמור אלא בחמה וראו כן
דעת רבינו דא"כ אפילו עשאן כעין כענין לא
היו חייבין כיון של משה בחמה אין משה
חמה לא אבל לחם העשוי לכותם היינו משה
נמור אלא שאינו עשוי לכולו אותו בעיניה ומתוס
הכי אמרינן דלמשה מוכיחין עליו:

יג עיסה שלשה בתחלה וכו' פ"ק דלחלה עיסה שמחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה מחילתה עיסה וסופה סופגנין מחילתה סופגנין וסופה עיסה חייבת בחלה ומינה אתה למד שכל שמחלתו בפיטור וסופו בחיבוב או איפכא חייב בחלה ולא מפרט עד שאתה מחלתו וסופו בפיטור וא"ת למה השמיט הקטובקאות דתנן חייבות בחלה וי"ל דהיינו קמח קלוי ששנין אותו בשמן ואחר לישמו ואפי"הו מפרטין אותו צידד' ומחזירין אותו קמח והכי משמע מן הירושלמי ואין צוה מרוב דלי' משום שהוא קמח קלוי כבר כתב אח"כ שאם

לש אחרו חייב ואי משום שלש בין כבר כתב למעלה עיקה שנילושה ביין ושמן ודבש חייבת בתלה ואי משום דקפוס להחזירו להיות קמת הרי מחילתו עיקה ופישיטא דחייבת:

ובן קלי' שלשין אותו וכו'. היינו שמחת ההוכר בפרק כ"ד מזכרין (דף ל"ח.) רב אמר שהכל נהיה בדבריו ושמואל אמר דאמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ולא פליגי הא צבעה והא ברבה וכו' וישמיענו דללא חסדא חסדא הוא:

יד לחם העשוי לבותה וכו'. הכי מהרעין מהנייחא פרק כ"ד (דף ל"ו:) וכבר כתבתי שגריסה מנעת רבינו ללחם העשוי לבתה כיצור בנזרו אלא שלל ענשה לאזלונו וליפיקן א"י ענשה כעבין גינה בשמיה שגריה לאזלונו כמות שהיא א"י יצטרך ל"י דלא פסוק ומי לעיל שחז"ל ענשה חמה לכל דאחיה בירושלמי ואזינו מחלק רבינו בין אם ענשה עבין ל"י למודים ואז"ל י' ליחשב פירוש"י לעולום ענשה חמה פטורים אבל אם ענשה עבין י' לחוש שנה ימך כל דאחיה בירושלמי אבל אם ענשה למודים ל"י חשיבין שנה ומיך:

מן במה שיעור העיסה וכו'. פ"ק דעדיות שמאי אומר מקד לחלה והלל חומש מקדיים ומכמים אומרים כל כדבריו והלא כדבריו אלא קד ומהם חייבים כחלה ומסבגדילו המדות אמרו חמשה דברים חייבין ר' יוסי אומר חמשה פטורים מן חמשה ועוד חייבין ומה שמכח דבריו שם קבין פסח חומש היינו מדבריות דקב ומחלה ירושלמיות דהיינו ששה לגוין ירושלמיות ששה שבעה לגוין וזילה וחומש זילה מדבריות הם שיעור עיסה והם מ"ג ביצים וחומש זילה כאשר כתב רבנו

ומאחר שבצעה רבעי קב מדבריים וחומש היו שיעור העיסה וכל ריבוע קב מהם הוא שש שיעור העומר שני קבין פחות חומש הוא ע"פ ההנה המדברית שהשיפ"א' סאין והסאה מדבריים שהם ה' לגוין אפ"רשים והיינו דחקן כפ"ק דעדיות חמשה רבעים חייבים בחלה שהם מזגרים פירוש כל זוז הוא דרה"ס וכל קלע ד' דגריים וכל דינר ו' מעין ומנאל כל דינר ששליש דרה"ס קלע הם ד' דרה"ס הרי חמ"ק דרה"ס כל זוז קלעים

עיסה שגילושה ביין ובי'. משנה בפ"ג דחלה (משנה ז') ואף על גב דצירושמי (הלכה א') אמר רבי יוסי בר חנינא דמתניתין כרבי אלעזר איש ברתומא משום רבי יהושע כלומר ולא כר"ע משום רבי יהושע הא רבי יוחנן פליג עליה הסם ואמר ד"ה היא ועוד דאפילו לרבי יוסי בר חנינא כיון דמשום רבי יהושע הוא דאפילונו אפשר דר"א

ילוישה ביין שמן או
 שנתן לתוכה תבלין או
 לתוכו ולשו. אם אפא
 על המחבת והמרחשת בין
 מרחשת ואח"כ הרתיתן באש
 שהרתיתה ואח"כ הרביק
 אכל העושה עיסה ליבשה
 דרה הרי היא פטורה מן
 בין שלשה במים בין שלשה
 זיון אותו במים או בדבש
 ר שאין חייבת אלא עיסה
 ל אדם: י"ג עיסה שלשה
 והשלימה לעשותה פת. או
 לימה לעשות מעשה חמה.
 בין בחלה: יד לחם העשוי
 עשאה כעבין חייבת בחלה

ההחלה: מן כמה שיעור →

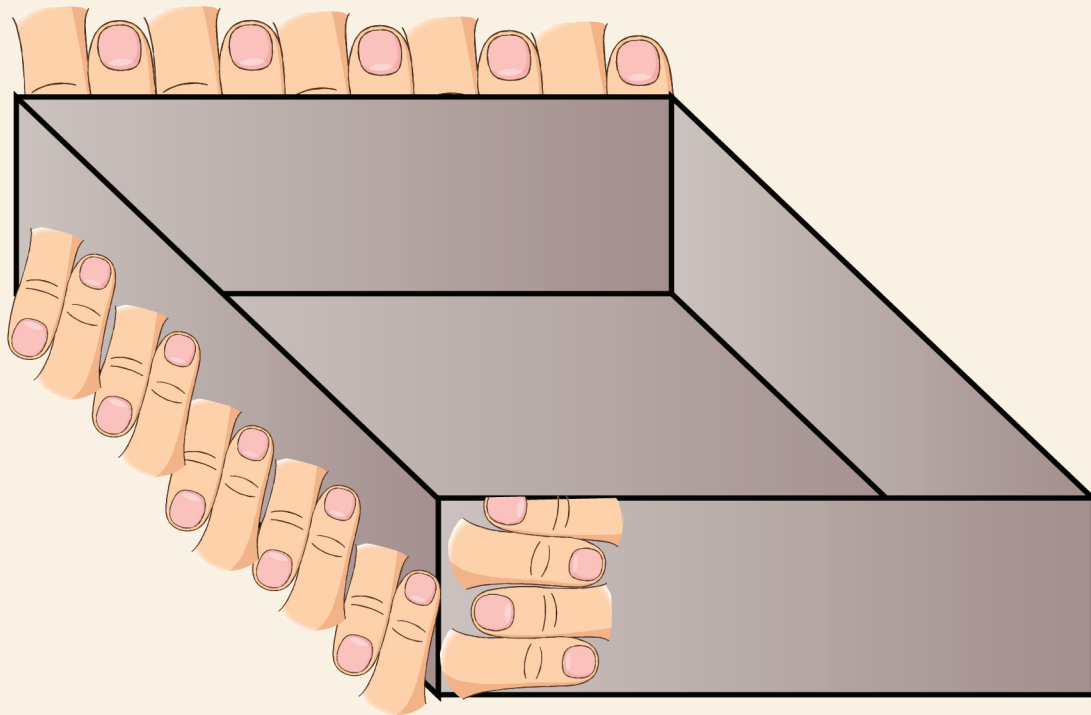
ועומר קמה בין מאחד מה' וטרפין לשיעור. וכמה הוא חות חומש. והקב ארבעה עית אצבעיים על אצבעיים וחומש אצבע. וכל האצבעות נמצאת למד שהמדה שיש ברום שלש אצבעות ותשע וכן מדה שיש בה שבע אצבע על ז' אצבעות פחות אצבעות פחות שני תשיעי חמדות כאחד הם עולים. בעים ושלוש ביצים בינוניות שהם ושמונים סלעים וששן שבמצרים. שהם משקל מצרים בזמן הזה. ומדה המצרים היה בה מידה

החפצים הזה בה מודד
לחלה

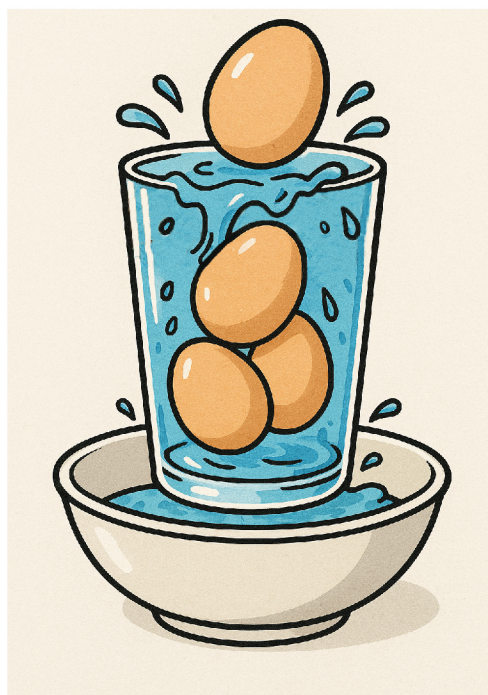
יג עיסה שלשה תחלה וכו'. שם פ"ק
(מ"ה) עיסה שתחלה קופגנים

24770

וסופה סופגנים פטורה מן החלה מחלתה עיסה וסופה סופגנים מחלתה סופגנים וסופה
עיסה חייבת בחלה ופירש הרמב"ן שדעתו הדבר מלוי שאם מחלתה עשאה ע"ד לחם או
החייצתה בגלגול אע"פ שזלצקו עשאה סופגנין ואם עשאה ע"ד סופגנים אע"פ שמתחלה בעליה
תקשה פטורה מן החלה הראש"ש והרש"י וזה דעת רבינו וכו' הרשב"א שדעת א"ע עיקר.
ואלפוקי מפורש ר"מ. ומ"ס וכו' קלי. ומנחם בסמוך: **יך לרחם** העשוי לבותח וכו'. בפרק
כ"ד מזכרין (דף ל"ו): ופירש"י לחם העשוי לכותם אין אופין אותו בנמור אלא בחמה כענין
העבודה ומקושרת כגונסוקאות ואות גלי דמיה ללחם עשאה כלומדים סתרים ענמא שלא
הקפיד על עריכתם: **וכן כמה** שיעורו העיסה וכו'. פרק כ"ד משתתפין (דף ט"ט).
והרש"י ראשית עריכתם: **סופגנים** כדי עסוקים וכמה עסוקים כדי עיקם המנדר לכחצי והעומר
העשוי שזה הוא מכאן אמרו ז' רבעים קמה ועוד חייצת בחלה שהם שש ירושלמיות שהן
חומש של פטור ופיש"י שם ובפרק אלו עוברין האירה ג' סאין כדיליף בפרק הסודה והעומר
שעשוי שזה הוא ג' סאין שהם י"ח קבין שהם ע"ב לוגין עשירות ע' לוגין ז' עשירות
ש' לוגין חומש הלוג שהם חצי וחומשם ויטין דקאמר ז' רבעים ועוד ז' רבעי הקד דליטין
ש' לוגין ועוד חצי וחומשם שהן שש ירושלמיות שהרי ש' מדבריות נעשו חמש ירושלמיות
שגשאר לנו לוג מדברי וחומשו דביה וחומשם הוי חומש הלוג חצי חומש לחמש ביצים והחומש
חצי חומש חצי חומש חצי חומש חצי חומש חצי חומש חצי חומש חצי חומש חצי חומש חצי חומש
נעשו חמשה הרי עומר המדבר שש רבעים ירושלמיות ואחלה פטורית עשאה על ירושלמית
שמות מלכר דלמדיין עשיריות שש רבעים שהם שש רבעי ירושלמי נכנס בחומש פטוריים
יס עולה מ"ג ביצים וחומש שיעור עיסה החייצת בחלה וע"פ א"י יתבאר לך שש"ס רבינו
ה קבין מנאלת האירה י"ח קבין מנאלת עשירות שני קבין פחות חומש שכן ז' לוגין ועוד
רביעית הקד הוא והרביעית אכזעיים על אכזעיים וכו'. ומ"ס שהם משקל חק"כ חז מזוז
שני שלש סלע. ומ"ס כולם מטרופים לשעור. מהה"ש מנאל פ"ו סלעים חמשים חק"י דרה"ס
שני שלש סלע.

מידת כלי לשיעור חלה על ידי אגודלים

מידת כמות נפח על ידי ביצים

דקמי ונאכלת עם הזר על השלחן וגם כמ"ק לא כתב דברים אלו
אלא בספר התרומה (פי"ט) אלל נתינתו טעם למה אין מפרשים
עכשיו בחולה לארץ חלה שיהיה כתב דשמה הטעם לפי שדרך לשמרה
מזרים וגו' גם פעמים שנותנים אותה נקערה במרק רותם ועמה
אסור זר לאכול יט' נקערה עכ"ל
ולטעמיה חיל שהוא סובר דמי אמר
שמואל חלה חולה לארץ בטלה ברוב
היינו דוקא לאכלה כהן צמי טומאתו
אכל לא להאכילה לזר וכדברי
הפוסקים שנתבאר במסכת שסוברים
כן: ומ"ש ואם נתערבה
בכורות אחרות במינה כגון
חטים בחטים צריך ק"א דבמילה
לזר ומין בשאינו מינו במילה
בפ"י כן כתב ספר התרומה (פי"ט)
והבית משניות האומרות כן בתרומה
ואין חילוק בין תרומות ארץ ישראל
לשל חולה לארץ לענין אכילת זרים
ולטעמיה חיל כמו שכתבתי במסכת
דע שכתב ספר התרומה כתב דברים אלו
גבי מקום שמפרישין צי חלות
הראשונה לאור והשנייה לכהן דאף
על גב דכבר הפריש חלה ראשונה
כיון שנהגו להפריש יש לה כל דין
חלה גמורה לענין ציטול (ד')
בהן יבוא דאכלה עם הזר על
השלחן. משנה נפרק ד' דחלה
(מ"ט): ומ"ש ויאכלה עמו. הוא

ו ואין בה משום כהן המסייע
וכו'. כלומר דהא דאמרין ריש
פרק עד כמה (פ"ו): דאסור לכהן
לסייע צימת הגרנות דעליה הכתוב
(מלאכי ג' ט) אומר ושחתם צימת הלוי
שמפסיקים שאר כהנים שלא יתנו
אלא להם אין זה אלא בתרומה
דאורייתא אכל תרומת חולה לארץ
יכול לסייע ואין זה אסור זה
כדאיתא נפרק עד כמה (ריש דף כ"ו)
ועיין לעיל במסכת ש"ה (ר"ג) דין
פדיון הבן ולקמן במסכת של"ה
(ערה):

שכד א' לא כל המינים וכו'.
משנה צריש חלה וצפרק
רבי ישמעאל (דף ע'):

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א.] אי זה מינים חייבים בחלה: שיעור עיסה החייבת בחלה:
[ב.] עירב מין אחד עם אחר בקמח או בעיסה: אין מפרשין אלא
ממין על מינו ואי זהו מינו: [ג.] אם השאור והסוכין והמורסן
מצטרפין לכשיעור: [ד.] משערין לפי התבואה לא לפי הקמח:
צריך לגדוש המדה: [ה.] חטים מצד זה ושעורים מצד זה וכוסמין באמצע עם מצטרפין: [ו.] חטים מצד
זה וחטים מצד זה ואורז באמצע או של גוי או של חלה או מין אחד מחמשת המינים או משל אשה אחרת
אם מצטרפין: [ז.] קב חרש מצד זה וקב ירשן א' מצד זה ירשן באמצע: [ח.] העושה עיסה מאורז ומרגן
או שנתן שאור מעיסת חטים לעיסת אורז: [ט.] נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלה לעיסה שהורמה חלתה:
נתן שאור של פטור לעיסה של חייב: [י.] נתערב פת שהפריש ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנו:
[יא.] עיסה שאין בה כשיעור ולאחר אפיה תפחה ונראה שיש בה כשיעור: [יב.] אם אסור לעשות עיסתו
פחות מכשיעור:

(א) לא כל המינים חייבין בחלה אלא חמשה מינים חטים ושעורין וכוסמין

פירוש משנה זו לדעת האוסרים לזרים תערובתם נפחות מק"ל אלל לדעת הרמב"ם מתפרשת נענין אחר וכתבתי לעיל במסכת: ואין
בה משום כהן המסייע במתנותיו וכו'. נפ' עד כמה (פ"ט) אמר רבא תרומת חולה לארץ אין זה משום כהן המסייע צימת הגרנות.
ופירש רש"י תרומת חולה לארץ דרנן היא ויכול ליתנה לכהן המסייע ע"כ נראה מדקדוק לשון דלא אחא רבא למימר אלל דיכולים ליתן
תרומת חולה לארץ לכהן המסייע אלל הכהן עצמו אפשר דאין לו לסייע כדי שיתנו לו תרומת חולה לארץ וכן יש לדקדק מדברי רבינו אלל
הרמב"ם (פ"ה ה"ג) כתב זה סתם ואין זה משום כהן המסייע במתנותיו שהוא אסור:

שכד פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א.] כמה משקל שיעור חלה: מדה של שיעור חלה אם גודשים אותה:

(א) לא כל המינים חייבים בחלה אלא ה' מינים חטים ושעורים וכו'. משנה צריש חלה (מ"א) וצמחות פרק רבי ישמעאל
(ע) ומימי לה צמחא (שס): מקרא:

דרכי משה

(ד) כתב מהרי"ו בחשובה סימן מ"ח על עיסה שנתבשלה ולא ניטל
ממנה חלה ופסק דיש ליטול עדיין ויש ליטול מעט שיהא בשאר עיסה
ק"א נגד החלה ולא יהא נאסר העיסה מן החלה עכ"ל וצ"ע דהא
אמרין חלת חוצה לארץ אוכל ואחר כך מפרש ולא מחלקים בין
אם היה ק"א בפת נגד החלה או לא אלא נראה דהואיל וחלת חוצה
לארץ דרבנן לא מחמירין שתאסר למפרע אלא דוקא מכאן ולהבא
אם נתערבה לאחר שהופרש לחלה ולכן נראה דאף לדברי המחמירים
שאינה בטלה אלא בק"א היינו אם נתערבה לאחר שהופרשה הואיל
והיה עליה שם חלה מעיקרא אבל ככהאי גוונא שלא היה עליה שם
חלה מעולם אין להחמיר וכל שכן דהרמב"ם סובר דאפילו לערבו

פרישה

(י) ויאכל חיישינן שמא יבוא דאכלה. ואף על גב דנבי האי גוונא נבשר נחלז כתב רבינו לעיל במסכת פ"ח דלרץ לעשות היכר נחלה דרבנן הקילו:
(ס) ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו וכו'. וז"ל רש"י חלה חולה לארץ דרבנן מותר ליתנה לכהן המסייע מה שאין כן במתנות כהונה
ותרומה דלעיל במסכת ק"א (נב) וצמחין של"ה (ערה):

הגהות והערות

חיבות שניתן לפרשם ספר התרומה: יט' בדפ"ר ודפוס דיהנפורט הגירסא לאוכלה בקערה ובח"ה שם (אות ה) הגיה לאכול בקערה כצ"ל וכצ"ל גם
בסימן הקודם. ובדפוסים המצויים שולבה הגהתו ללשון הביי: [כ] כתב הש"ך (בס"ק ד) ח"ל יאגב שיטפא כתב כן דודאי הכלי חרס נכשר ג"כ בהגעלה
שלש פעמים בחלת חו"ל כדאיתא בירושלמי ובעל העיטור ורשב"א וטור לעיל סימן קכא כיון שאין לו עיקר מדאורייתא וכ"כ המחבר לעיל ס"ס קיד לענין
בישולי עוברי כוכבים וכו':

שכד [א] נראה דיש לגרוס וקב "חרש" מצד זה. דכ"ה לקמן בטור:

ומ"ש ואפילו בא"ו המינים וכו'. משנה נפרק ב' דמלה ועין נפרק כ"ל משתתפין (דף פ"ג) [פג:]: ומ"ש בשם הרמב"ם. הוא נפרק ו' מהלכות נכורים: ב וכל אלו המינים מצטרפים וכו'. שם נמשנה ומטרפין זה עם זה:

ושיבולת שועל ושיפון ואפילו באלו המינים אין

חייב (א) [א] אלא אם כן יש בעיסה חמשה רבעים (ב) שהן מ"ג ביצים וחומש ביצה. והרמב"ם שיעור מדת הכלי שהוא שבע אצבעות פחות שתי תשיעית ו' אצבע על שבע אצבעות פחות שתי תשיעית אצבע ברום שבע אצבעות פחות שתי תשיעית אצבע וכל שאר המינים כגון אורז ודוחן ומיני קטנית או אפילו מינים אלו ואין בהם כשיעור פטור: ב וכל אלו המינים טו מצטרפין שאם עוד שם שם"ג ביצים ציטונות וחומש

ז"ל הס משקל פ"ו סלעים ושי' סלע מקמח המט"ס ששם משקל תק"כ מוזי מלרים חמן הזה ומה שזכרנו במשקל טו הזה מקמח המט"ס הזה זה מודדים לחלה לכל מקום עכ"ל י. והדבר ידוע שהסלע ד' דינרים והדינר שש מעין וכל ד' מעין משקל דרמ"א אחת נמצא משקל תק"כ דרמ"א קמח הוא שיעור חלה (א): [בדק הבית] כתוב באורחות חיים (הל' חלה אות א עמ' 208) בשם הראב"ד ואי אוסיף ה' רבעים וכו' והיו שני ביצים ורביעית יא' ביצה שפיר דמי ולזה שומעים שעשה כהוגן ואי פחת משיעור זה הפסיד לענין חלה ולא עוד אלא שצריך להוסיף על כל השעורים כמעט כדי קיטוף שכן דרכן של נשים לשייר יב' מן המדה מן הקמח כדי לקטף ואם עשה המדה מצומצמת נמצא דהשיעור חסר כי פעמים שאין מכניסים כל הקמח בקיתון יג' הילכך מוטב להוסיף ולא לצמצמו עכ"ל [עוד כאן]:

ב וכל אלו המינים מצטרפים שאם אין בעיסה ה' רבעים מחמשתן מצטרפין במה דברים אמורים כשיערבן קמח אבל אם יש כל א' לבדו ואין בו שיעור ומדבקו למין אחר אין מצטרפין אלא בזה הסדר החפין אינן מצטרפין אלא עם הכוסמין

דרכי משה

שכד (א) ומהרי"ו (סי' קצג קלח). כתב כלי המחזיק מעט פחות משלשה זידילי"ך והוא שם מדה הוא שיעור חלה עכ"ל והרמב"ם כתב עוד פרק ו' דהלכות בכורים (הט"ו) דכלי המחזיק עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום ג' אצבעות ותשיעית אצבע

פרישה

שכד (ב) אלא אם כן יש בעיסה חמשת רבעים. פירוש חמשה רבעים לוגין ליפוריים. ועין דרישה: (ג) שהן מ"ג ביצים. ר"ל ציטונות (ועין גאון חיים סימן מנ"ו כ"ל משערין המ"ג ביצים ומהרי"ו ויל' כתב כלי המחזיק מעט פחות משלשה זידילי"ך והוא שם מדה הוא שיעור חלה. עד כאן המנהג):

דרישה

שכד [א] אלא אם כן יש בעיסה חמשת רבעים. פירוש של קב דהיינו ה' לוגין ציפוריים דוקא וזה לשון הגמרא בפרק אלו עוברין דף מ"ח ריש ע"ב תניא חמשת רבעים קמח חייבים בחלה ופירש רש"י ה' רבעים לוגין ציפוריים שהן ז' ועוד מדבריים שהיו שיעור העומר שהיתה עיסת מדבר שנאמר בה (במדבר טו כ) חלה ראשית עיסותיכם כדי עיסותיכם ג' עומר לגולגולת והוא עשירית האפה והאפה ג' סאין והסאה ששה קבין מדבריות חשוב עישור שבהן ותמצא שבעת רבעי קב וביצה וחומש ביצה כיצד חלק שלש סאין שהן י"ח קבין ועשה מהן רבעי קב היינו לוגין ותמצא בהן ע"ב לוגין טול עשר ד' של ע' הרי שבעה והשנים הנשארים י"ב ביצים

הגהות והערות

ב איתא במשנה בעדיות "ומשהגדילו המדות אמרו חמשת רבעים קמח חייבין רבי יוסי אומר חמשה פטורין חמשה ועוד חייבים" (ועין שם ברע"ב ובתפארת ישראל אות י' המבארים את שיטת רבי יוסי) ופסק הטור כתיק והתוספות בערובין (פג: ד"ה שבעת) אחר שביארו את שיטת ר"י הסיק ח"ל "אבל לפום ריהטא דגרסין בפרק כלל גדול (שבת עו:) ובפרק אלו עוברין (פסחים מח:) דנקט הש"ס חמש רבעים ועוד חייבים בחלה משמע דהלכה כר"י יוסי". (וגם מפשטות דברי האורחות חיים הל' חלה אות א נראה שפסק כר"י): ג וברש"י הגירסא "כדי עיסותיכם" דהיינו עיסת מדבר שהוא עומר לגולגולת: ד וברש"י: "טול עישור": ה וברש"י "ששת רבעים הראשונים": ו וברש"י "וסאה ציפורית עודפת על ירושלמית": ז בדפוס שלוניקי הגירסא כאן ולקמן בסמוך "תשיעית" וכ"ה בכת"י לונדון ובכת"י פריז. והרמב"ם הגירסא "שני תשיעית": ח לפי ספרי הרמב"ם המצויים בידיו גירסת הרמב"ם מכוונת לגירסת הטור (וגם בשנויי נוסחאות שבמהדורות פרנקל לא הביא בזה נוסח אחר): ט וברמב"ם הגירסא "כמשקל הזה" (בכ' הימיון): י כתב הערך השלחן כאן (סע' ה) ח"ל "ודע שאחד מן הגדולים הרעיש העולם על שני השיעורים שנתבארו שמדד שיעור חלה בכלי במדת האצבעים ומדד בשיעור הבצים שנתבארו והיו מחצה מכפי מדת האצבעים ולזה בהכרח לומר אחת משתים או שהאצבעות שלנו כפלים ברוחבן מהאצבעות שלהם וזה א"א שהרי הדורות מתמעטים והולכים אלא ודאי שהבצים שלנו נתקטנו במחציתם מהבצים שבימי חכמי הש"ס ולפי"ז כל

השיעורים של תורה כמו כזית מצה בפסח ומרור ושיעור רביעית לקדוש ולהבדלה ולד' כוסות דלפי השיעורים הם ביצה ומחצה וכזית הוא חצי ביצה צריך אחת לכופלם כזית כביצה ורביעית כג' ביצים (צליח סוף פרק ערכי פסחים) ושמענו שיעור שני גדולי הדור החזיקו בדעה זו (הגר"א, והגרש"ז, ועין בפ"ת כאן ס"ק א) ועוד היום המדקקים מחמירים לכפול כל השיעורים ולפי"ז גם בשיעור חלה בעינין שיעור הבצים בכפליים" וכו'. ועי' באריכות בקונטרס השיעורים לחזו"א אור"ח (סימן לט) ובלקוטים לספר זרעים (סימן ה). ובביאור הלכה סימן רע"א (ד"ה הוא רבוב) ובקונטרס שיעורין של תורה לבעל הקהלות יעקב: יא [א] "ורביעית" כ"ה בכל דפוסי בדק הבית אבל באורחות חיים הגירסא "שני ביצים ושביעית ביצה": יב [א] ובאורחות חיים הגירסא "לשייר מעט מן המדה": יג [א] ובאורחות חיים הגירסא "מן הקטוף": יד הקפ"ע "וכן מידה שיש בה ז' אצבעות וכו' עד הוא העומר" אינו בר"מ הנורס. ובד"מ הקצר דפוס קניסבורג לפני הקטע "וב' מידות אחת הם" נכתב [וכן] להורות שיש המשך לדברי הרמב"ם. ובמהדורותינו זו נדפס קטע זה במלואו והוא עפ"י הד"מ שבכת"י. ויש לציין שגם לפי גירסא זו יש חסרון בדברים דהרמב"ם כתב וכן מידה שיש בה שבע אצבעות פחות שתי תשיעית אצבע על שבע אצבעות פחות שתי תשיעית אצבע ברום שבע אצבעות פחות שתי תשיעית אצבע וכל שאר המינים כגון אורז ודוחן ומיני קטנית או אפילו מינים אלו ואין בהם כשיעור פטור: טו בדפוס שלוניקי הגירסא "וכל אלו חמשה המינים". ובדומה לזה בטור שכדפרי"ר ב"ח. ובכת"י פריז "חמשה מינין":

ומ"ש ואם לא כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על מין זה אין מפרישין אלא על מינו כיצד אין מפרישין מחמים על שום אחד מהן וכו'. זה דברי החיזוק השני שכתבתי (ד"ה וכל אלו) נשם המוספות ור"ש והרא"ש על מה שהקשו נשוק היאך מפרישין חלה מזה על זה והא' חנן נפרק כי דמיונות כל שהוא כללים נמצאו לא יתרום מזה על זה ונדרש כללים חנן המטין והמסומין כללים זה מה וכן שטורין וכוסמין וכן שטורים ושיטין: ומ"ש רבינו דכוסמין ושיטין מפרישין מזה על זה. הטעם משום דנדרש כללים (מ"א) חנן דלינס כללים זה מה וכן נמי חנן חמס דשטורים ושיטות שועל לינס כללים זה מה:

הקב ממינו חייב כיון שלא נצטרפו כשהיו מעורבין. (ה) אבל אם עירב קב קמה עם קב קמה ממין אחד על דעת לחלקו וחילקם והוסיף על כל אחד רובע הקב ממינו פטור לב. (ו) ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על זה אין מפרישין אלא על מינו כיצד אין מפרישין מחטין על שום אחד מהם ולא משום אחד מהם עליהן. (ז) וכוסמין ושיטין מפרישין מזה על זה וכן שיבולת שועל ושטורין מפרישין מזה על זה: ג ואלו חמשת רבעים אפילו השאור והסובין והמורסן כולן מצטרפין להשלימין לה במה דברים אמורים שלא הפריש סובנן מתוכן אלא לשן בלא הרקדה אבל אם ריקד הקמה והפריש סובנן ומורסנן מתוכן וחזר ועירבן עמו אינו מצטרף: (א"ב) (ח) ומשערין אותם לפי התבואה אבל לא לפי הקמה (ט) אף על פי שהן יותר משאילו היו

מכוסמין עם שיטין כדתנן גריס כללים הילכך ככולן הוה ליה מפריש ממין על שאינו מינו אלא אם כן דמפריש מכוסמין על שיטין או איפכא ומשיטות שועל על שטורים או איפכא: ו וא"ל חמשה רבעים אפילו השאור וכו'. משנה פרק ד' דמלא: ומשערין אותה לפי התבואה וכו'. אף על גב דדברי הרא"ש נהלכות חלה משמע דמסקנתו דקמה משערין ולא בתבואה דמשמע לכאורה אפילו הכי נראה לו לרבינו להכריע דלכתחלה משערין לפי התבואה דכיון דהגו הנשים באשכנז לגדוש הקמה לשיעור חלה משמע שטורין כן נשכיל שפסח הקמה רב מנפח התבואה ומנהגן מורה הוא ועוד דמשום ספק נרעה לנפול יש לנו להקפיד בשיעור. מיהו להלכה ודאי אם אין צעקה אלא חמשה רבעים קמה נלכד חייב לנדר ואין לחוש לספק נרעה דכך הוא העיקר. וכן השיב הרשב"א להרא"ש ע"ש בסמ"ח וכן דעת בית יוסף ושכך פירש רבינו שמעון והרמב"ם וכו' והכי נקטינן דלא כרבינו:

ג וא"ל ה' רבעים אפילו השאור והסובין והמורסן כולן מצטרפין להשלימין לה במה דברים אמורים כשלא הפריש סובנן ומורסנן לד מתוכן וכו' אבל אם רקד הקמה וכו' אינו מצטרף. משנה נפרק ד' דמלא (מ"ו):

(א"ב) ומשערין אותם לפי התבואה אבל לא לפי הקמה וכו' דכן כשמצטרפין המדה קמה צריך לגדשה. נהלכות חלה (ס"ג) כתב הרא"ש לכאורה היה נראה דמשמע רבעים יש למדדן בתבואה שכן היתה עיסת המדבר מלא העומר לו היו מלקטים ואחר כך טוחנו גריסים וראיתי באשכנז שהנשים גודשות הקמה לשיעור חלה ותלמי הדבר הזה נשכיל שפסח הקמה רב מנפח התבואה לו וקמה משמע כן לישנא דמתניין (ס"א מ"ד) דקמי פחות מה' רבעים בתבואה אלא בתבואה משערין ומיהו אין ראיה כל כך דלפי שהזכיר חמלה מיני קטנית דחייבין צמצע ופטורין מן החלה חלה חזר הכי

מלך זה וק"ל: (ה) אבל אם עירב קב קמה עם קב קמה ממין אחד וכו'. פירוש מאחר שהיתה כבר חייבת והיה להן שעת חונה ונפטרו מאלו דעת לחלק עירבן דלקמן סימן שכ"ו אף לאחר שהוסיפו עליהן פטורין מה שאין כן בעירב קב עיסה דלא נלו לכלל חייב לעולם וכן אמת להדיא מירושלמי והרא"ש נמי הביאו והרמב"ם (פ"ו ה"ט) פסק כן להדיא והראב"ד השיג עליו ואמר אף שראה כן מירושלמי אין השכל נותן כך לטמון עליו ועוד דקיימא לן (סו"ה ג') אין דיחוי אלא מלות וכו' לא ע"כ ונראה שאין להקל אלא יפריש בלא נרעה. מורי ורבי (נמארו לעזר): (ו) ואם לא כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור וכו'. דהואיל יש בו כשיעור אין מפרישין מזה על זה כמו שאין מורסין ממין על שאינו

מין. ומטין וכוסמין ושטורים וכוסמין חסודין כללים זה מה לענין זה אף על גב דמצטרפין לעיל יחד לשיעור חלה: (ז) וכוסמין ושיטין מפרישין וכו'. דלנו דומין לגמרי להדי: (ח) ומשערין אותם לפי התבואה. כן פסק הרא"ש בסוף הלכות חלה והוא מתוספת דרעיס. מורי ורבי: (ט) אף על פי שהן יותר משאילו היו משערין אותה בקמה וכו'. משום דלפנין מלקטים נמצדד ושם מדדוהו ואחר כך טמנוהו גריסים אבל הרשב"א השיג לו (ששאל לו הרא"ש בתשובה) שאם כן אין לעמוד על הדבר כמה נמוסף המן לכן אינו צריך גדושה ועוד דהוה ליה סומא דאמי לדי קולא כשלא יהיה קמה כל כך יאכלנו בלא חלה וכן פסק בית יוסף וע"ש:

פרישה

מלך זה וק"ל: (ה) אבל אם עירב קב קמה עם קב קמה ממין אחד וכו'. פירוש מאחר שהיתה כבר חייבת והיה להן שעת חונה ונפטרו מאלו דעת לחלק עירבן דלקמן סימן שכ"ו אף לאחר שהוסיפו עליהן פטורין מה שאין כן בעירב קב עיסה דלא נלו לכלל חייב לעולם וכן אמת להדיא מירושלמי והרא"ש נמי הביאו והרמב"ם (פ"ו ה"ט) פסק כן להדיא והראב"ד השיג עליו ואמר אף שראה כן מירושלמי אין השכל נותן כך לטמון עליו ועוד דקיימא לן (סו"ה ג') אין דיחוי אלא מלות וכו' לא ע"כ ונראה שאין להקל אלא יפריש בלא נרעה. מורי ורבי (נמארו לעזר): (ו) ואם לא כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור וכו'. דהואיל יש בו כשיעור אין מפרישין מזה על זה כמו שאין מורסין ממין על שאינו

מלך זה וק"ל: (ה) אבל אם עירב קב קמה עם קב קמה ממין אחד וכו'. פירוש מאחר שהיתה כבר חייבת והיה להן שעת חונה ונפטרו מאלו דעת לחלק עירבן דלקמן סימן שכ"ו אף לאחר שהוסיפו עליהן פטורין מה שאין כן בעירב קב עיסה דלא נלו לכלל חייב לעולם וכן אמת להדיא מירושלמי והרא"ש נמי הביאו והרמב"ם (פ"ו ה"ט) פסק כן להדיא והראב"ד השיג עליו ואמר אף שראה כן מירושלמי אין השכל נותן כך לטמון עליו ועוד דקיימא לן (סו"ה ג') אין דיחוי אלא מלות וכו' לא ע"כ ונראה שאין להקל אלא יפריש בלא נרעה. מורי ורבי (נמארו לעזר): (ו) ואם לא כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור וכו'. דהואיל יש בו כשיעור אין מפרישין מזה על זה כמו שאין מורסין ממין על שאינו

הגהות והערות

לא ועיי"ש בכס"מ ובמהר"י קורקוס שיישבו את שיטת הרמב"ם (ועיי' מ"ש ע"ז הבי' לקמן בסמון). וגם הרמ"א (בסעי' ב) פסק כרמב"ם. ועי' בזה בערוך השלחן סי' שכו (סעי' יב, יג) ובחדושי ר' חיים הלוי (פרק ו' הי"ט), ועוד, ועיי' גם בביאור הגר"א כאן (ס"ק יא): [לב] הגר"א בביאורו (בס"ק יא) כתב בשם הר"ש (פ"ד סוף משנה ב) שאיירי הכא שהפריש חלתו ואח"כ הוסיף. וכ"ה בערוך השלחן (סעי' יד): [לג] והפעם שמצטרפים מבארת הגמרא בשבת עז: "אמר אביי שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוטה". ובביאור סובין ומורסן כתב רש"י שם במשנה, סובין קליפת החטין הנושרת מחמת כתישה. ומורסנן הנשאר בפה. והרע"ב במשנה בחלה כתב סובן הוא הדק מורסנן הוא הגס: [לד] בב"ב הגירסאות שבטור (ואף בטור שבדפוס ב"ב) גריסין הכא בד"א כשלא הפריש סובנן מתוכן ולא הזכיר מורסנן וכפי שכתב הב"י. ונראה שט"ס היא חד דלקמן כתב "אבל

אם ריקד הקמה והפריש סובנן ומורסנן מתוכן וחזר וערבן אינו מצטרף" הרי שלא חילק בין סובין למורסן ותו דבמשנה גריסין ניטל "מורסנן" מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורים. ועיי' בערוך השלחן (סעיף טז) שרצה לייקק מן המשנה שדוקא בניטל מורסנן מתוכם אינו מצטרף אבל הסיק שמהטור ומהרמב"ם מבואר שגם אם ניטלו הסובין אינם מצטרפים ועיי"ש שנדחק לבאר מדוע המשנה נקטה דוקא ניטל מורסנן ולא הזכירה את הסובין: [לה] בדפוס פייבי די שאקו ובטור שבדפוס ב"ב הגירסא כאן "להשלימה" וכ"ה בדפוס וילנא: [לו] ובדפוס "מלא העומר מן" ולקמן בסמוך הגירסא שם "ואחר כך טוחנן": [לז] וז"ל החזו"א בלקוטי הלכות חלה וכו' (סימן ה סק"א) "הנה יש לפת ד' זמנים חטים מרתן מצומקת נטחנו נתרבו. גלושו פעמים נתרבו פעמים נחמטור, נאפו פעמים נתרבו פעמים נחמטור" (ועיי' לקמן בסוף הסימן בהא דעיסה שתפחה):

ז קב חייטין מצד זה וכו'. תוספתא פרק [ב'] מן לחלה פירוש אף על גב דחייטין ושעורין כשהן עיסה אין מאטרפין מכל מקום על ידי הכוסמין שנאמנע שנושך בו וכו' מאטרף כל אחד עם הכוסמין ונחמייז כל אחד בחלה ומפריש מן החייטין כפי עצמם על ידי צירוף הכוסמין נלדו ומהשעורין כפי עצמם על ידי צירוף הכוסמין נלדו ונפטרו גם הכוסמין מפני שהן מאטרפין ממנה לזה וממנה לזה [מח] אבל אם היה מפריש מן הכוסמין נלמד לא היה מתוקן כלל דמה

נפשך אם אמה מחייב הכוסמין מטעם צירוף החייטין אם כן נשאר השעורים בלא צירוף ואם אמה מחייב מטעם צירוף השעורים אם כן נשאר החייטין בלא צירוף ואיכא נמי למימר דלמא לא היו צירוף כלל או שמא היו צירוף כאן וכאן ומפני הספק לא נתקן כלום והרי הוא טבל כדמעיקרא אבל היכא דליכא אלא חצי קצב כלל אחד דליכא שיעור חלה עד שיטטרפו שלשמן נמלא דכוסמין ששניהם מאטרפים עמהם חייטין וחייטין ושעורים דאין מאטרפין זה עם זה פטורין:

גדושה משמע דלזה דעתו נוטה אבל אין נראה צעירי כן שהרי הרא"ש ע"כ נאמר העיד שכל רצותיו לא היו מודדין במדה גדושה אלא שהיה קשה לו על דבריהם ולא מלאו לבו לחלוק עליהם ממש והיה מנקה מי שימך לו קושיותיו וגם בהלכות חלה סוף דבריו הם דברי רצותיו וכן הוא דעת הרשב"א ז"ל שכתב בחשבוניו (ח"א סימן קס"ה) שהשיב להרא"ש על שאלה זו אם כדעתי דמר אי אפשר לעמוד על שיעורו דמאן לימא לן כמה היה המן ממרצה מאן ועוד דאי משום ברכה לנעלה הוה ליה חומרא דחמי לדי קולא דלעמים לא הוה אלא ה' רבעים קמה לבד ופטורי להו מחלה וקא אכיל בטעלה אלא אין לך צו אלא ה' רבעים קמה ששיעור העומר אמרה מורה לא ששיעור קמה הנא מה' רבעים תצוה ע"כ [בדק הבית] וכן כתב רבינו ירוחם (נכ"א ח"ג קעח:) בשם התוספות [עד כאן] וכן הם דברי ר"ש בפרק קמא דחלה (מ"ד ד"ה פחות) על ההיא מתניתין דפחות מחמשת רבעים בתצוה וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ו' מהלכות בכורים (הט"ו) וכבר כתבתי במקומו (רס"ה ד"ה וי"ש שהרמב"ם) בשם הרמב"ם משקל הקמה שהוא שיעור חלה [בדק הבית] מחייט מצרים בזמנו [מב].

כתב רבינו ירוחם (שם) יש מקומות שנהגות הנשים למדוד מדירת החלה גדושות [עד כאן].

ד—ה קב חמים מצד זה וקב שעורים מצד זה וכו' חצי קב חמים מצד זה וכו' חצי קב שעורים מצד זה וכו'. תוספתא בפרק ב' מן לחלה (ה"ג) קצב חטים וקצב שעורים וקצב כוסמין הרי אלו מאטרפין כשהוא תורם תורם מכל אחד מהן שאין תורמין ממין על שאינו מינו חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין וטל מן הכוסמין וכתב רבינו שמשון בפירוש המשנה (כלאים פ"א מ"א סוד"ה החטין) והרא"ש בהלכות חלה (פ"ט א) דיש לפרש האי תוספתא דמייירי שהכוסמין נמונים צאמנע ונושכים עם החטים מלד אחד ועם השעורים מלד אחד הילכך גרשא שיש בכל אחד קצב מאטרפים לחייט החטים בלא השעורים והשעורים בלא החטים ותורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו ואף על פי שהכוסמין מחייבין את החטים ואם השעורים אין תורמין מן הכוסמין עליהם לפי שגם הכוסמין מתחייבין צמה שנושכים בחטים ושעורים ודי לו לצירוף עם אחד מהם הילכך אם תורם מן הכוסמין על השעורים הוה כתורם מן החטים על השעורים דכיון דצירוף החטים מחייב הכוסמין נגדרים הכוסמין אחר החטים ונקראים על שם וכן נמי על החטים מהאי טעמא אבל סיפא דליכא אלא חצי קצב כלל אחד ליכא שיעור עד שיטטרפו שלשמן ונמלא דכוסמין ששניהם מאטרפין עמהם חייטין וחטים ושעורים דאין מאטרפין זה עם זה פטורים עכ"ל מן:

פרישה

(י) קב חמים מצד זה וקב שעורים וכו'. לכאורה משמע דדוקא נקט קצב אלא חצי קצב מכל זד וקצב צאמנע לא היה מאטרף ללא שדיין כל הכוסמין לזד זה ולזד זה אלא ממה שכתב נסיפא חצי קצב חטין מלד זה וכו' משמע דלאו דדוקא נקט קצב צרשא: (יא) וצריך להפריש ככ"ז מין ומין. דהכוסמין מחייבים החטין והשעורים צמה שמאטרף עם כל חצי (וגם הוא נחמייז צמה שגשך חטין ושעורין ודי לו לצירוף חצי מהם. עד כאן המגיה) אם יתורם מן הכוסמין על השעורים הוה כתורם מן החטין על השעורין שאינו מינו כיון שנגרר אחר החטין ונחמייז לצירופו לחוד וכן לצירוף שעורין

דרישה

ועיין בבית יוסף. עד כאן המגיה: [ג] וצריך להפריש ככ"ז מין ומין. וכלשון זה כתבו גם כן התוספות (מנחות ע: ד"ה הראשון) וצ"ע אי דוקא קאמרי וצריך לתרומם גם מהכוסמין או לא דלכאורה היה נראה לומר דאינו צריך להפריש מן הכוסמין דהא תרם מן החטין והשעורין. וכוסמין הוא מין שעורים וחטין ואם כן ממה נפשך תרם עליו ולא מיחזי כתורם

הגהות והערות

דיהרנפורט וילנא הגירסא "והרי אלו": [מ] בדפדפ"ר ודפוס דיהרנפורט הגירסא "תוספתא בפרק חלה" וכו"ה שם (אות ח) הגיה "בפרק ב' דחלה". ובדפוסים המצויים שולבה הגהתו ללשון הב"י: [מה] ולשון התוספתא "מכל אחד ואחד" וכו"ה ב"ר"ש וברא"ש (המובאים לקמן): [מח] המעדיני יו"ט שם (באות ט) אחר שהאריך לבאר את שיטת הר"ש סיים "וב"י בסימן שכד כתב ללשון הר"ש וללשון רבינו וחברם יחד וסיים נמצא דכוסמים וכו' כלשון הר"ש": [מז] "פרק [ב'] דחלה". כ"ה בדפוס קניגסברג: [מח] כדבריו כתב הס"ז (סק"ה) והשי"ך (בסק"ב) כתב שמפריש ג' חלות ועיין בקורות הכסף כאן. וע"ע בט"ז ובשי"ך המחלקים בין קב חטים קב כוסמין וקב שעורים לחצי קב חטים וחצי שעורים וחצי כוסמין וע"ע בערוך השלחן (סע' יט):

[ב] (בשםמלאין המדה קמה צריך לגדשה. ו"ל רש"ל מלשון האשירי" משמע להדיא שמשערין הקמה אם כן חיתה על הטור שכתב שמשערין בחבואה ובקמה צריך לגדשה ונראה מה שכתב הטור לחומרא בעלמא הוא דכתב לפי מה שנהגו ומשום הכי לא כתב דין זה בהלכות פסח לענין מצה לפי שאין לשון יותר מן השיעור וכן כתב המרדכי (פסחים ס"י תקצח) שאין גודשין אלא מוחקין עכ"ל

שכד (א) ממלאין אותה קמה. זו דעת רש"י אל (ש"ס ח"א סימן טסה), וחולק על הרא"ש (השולח שם; ש"ס כלל ז סימן טו) דסבירא ליה משערינן לפי התבואה כמו עומר של מן, ממילא בקמת הוא נריך יותר, ועל כן כתב שיש למדוד בקמת גודש. ורש"י כתב דאם כן אי אפשר לנו לדעת

כמה ניתוסף זמן אחר שנטתן עיקרה אלא מבריהם: הגה (א"י) ונריך לשניר מעט נרחיים, אלא ודאי אין משערינן יותר משיעור חלה שמפריש כדי שיהא שריים בשעה שמפריש יב (יב) ודוקא לעיסה שנתחייב עס חלה זו יכול

לפטור שלא מן המוקף אבל עיסה שנילושה בפני עצמה אין מפרישין חלה מעיסה אחרת שלא מן (ה) המוקף: (א"י) אבל חלת ארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש וואינה נישלת אלא מן המוקף (פירוש ממה שהוא קרוב וסמוך (ט"ו), ר"ע ברטנורה חלה פ"א משנה ט ד"ה ואין) בתרומה וואינה נישלת מן המוקף על השמא פ"י (יב) לכתחלה פ"ט (ט"ו) וכל שבתרומה לא יתרום ואם תרם אינה תרומה כך בחלה וכל שבתרומה לא יתרום מזה על זה כך בחלה וכל שאינו אוכל תרומה אינו אוכל חלה וכל האוכל תרומה אוכל חלה:

סימן שכד

שיעור חיוב חלה ומינים המצטרפים ודין פת פטור שנתערב בחיוב. ובו י"ד סעיפים:

א אין חיוב בחלה אלא חמשת מיני תבואה ודין חיוב אלא חמשת רבעים ומה (א"י) ומה (א"י) שמחזקת ב (א"י) ארבעים ושלוש ביצים וחומש ביצה (א"י) ממלאים אותה קמה (א"י) ואותו קמה הוא שיעור חלה (א"י) ובשמימלאים המדה [קמת] תהיה מ' מחוקה ולא גרדשה והיאך ישערו לדעת שהיא מחזקת ארבעים ושלוש ביצים וחומש ג (א"י) נתבאר במור אורח חיים (הגה) ועיין באורח חיים סימן תנ"י (א"י): (א"י) ומשקל חמשת רבעים קמה הוא תק"ב דרהם מקמה חטים שבמצרים: הגה ד (א"י) כלי המחזיק עשר אצבעות על עשר אצבעות צרום שלש אצבעות ומשיעית אצבע בקרוז הוא שיעור החלה וכן מדה שיש בה שבע אצבעות פחות שתי תשיעיות

ביאור הגר"א

בריש פרק ב' דתרומות: [טו] וכ"כ ב"י בספרי (פרשת שלח פסוק קין דהיא לכל דבר תרומה, וילף לה ממה שנאמר (במדבר טו, כ) בתרומת גורן כן תרימו כו', וזהו שכתוב בסוף פרק א' דחלה החלה והתרומה כו':

שכד [א] נפשי א' ומה (א"י) עירובין (סוף פ"ג א': [ב] ואותו קמה כו', כמו שכתוב [חלה] בפרק ב' (משנה ו) חמשת רבעים קמה כו', משמע דבקמה משערינן. ועוד, ממה שכתוב שם הם וסובין ומורסנן, ואי תבואה פשיטא. ומה שכתוב בפרק קמא (שם משנה ו) ופחות מחמשת רבעים תבואה, משום שאר מינין נקטה. ועיין ר"ש (שם פרק א' מתניתין ד' ד"ה פחות) והרא"ש שם (ד"ה ופחות: ה"ק, חלה סימן ב), ועיין מה שכתבתי באור"ח ריש סימן תנ"י (סוף ח): [ג] וכשמימלאים כו', עיין באור"ח שם (סוף ו): [ד] ומשקל כו', עיין שם (סוף ו): [ה] (נהי כ"י המחזיק כו', רמב"ם (בכורים ו, טו) ועל פי מה שכתוב בערבי פסחים (ק"ט ע"א) בשיעור רביעית:

באר היטב

(ה) המוקף. אלא נריך להקיפן יחד, ש"ך (ס"ק יב):
(א) נתבאר. כתב הש"ך (ס"ק ג) ועל פי אותו השיעור שיערתי והוא שלשה קווארט פחות מעט, ובמדינות אחרות נקרא פינ"ט, ובשאר מדינות נקרא זייד"ל, וכן נהגו, עכ"ל:

ועיין ש"ך ס"ק ב'. ועיין בספר יערות רבש חלק ב' דף כ"ד (נרוש ד"ה אבל הענין) פירוש לדבריו:

אוצר מפרשים

י (שם) אב"י חלת ארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש וכו'. שכת להפריש חלה בארץ ישראל בערב שבת אין תקנה בשבת דיתכן במחשבה, הרב קרית מלך רב חלק ב' בשו"ת סימן ט': אם בארץ ישראל קרה מקרה דשכחו להפריש חלה וכבר אכלו רוב הפת בבלי דעת, אף שהוא בארץ יפריש מהמותר על הכל גם על מה שאכל, לתקן מה שאפשר, דיעבד מפריש שלא מן המוקף כמו שכתוב לקמן סימן של"א דין כ"ה גבי תרומה: (ברכי יוסף אות גיד) שכד א (פתחי תשובה פ"א) עיין בפער צ"ח כו' שנתבאר לו ע"פ פי המדידה

כ"ה בכל הדפוסים. אולם כ"י סימן שלח [עמוד קט ד"ה ואין] כתב כן בשם משנה סוף פרק "א" דחלה ועיין עוד כסף משנה שם: הוא סתם משנה, ודעת חכמים נכונה רק בסוף פרק ז:

שכד [א] עיין ערוך השלח [ספיקו] מה שכתב ציבור דברי הש"ך. ונמנמות הכונה [על צמדנר רבה פרשה יח אות י' ד"ה מן המורה] וכן אות ד לצאר הגולה להלן על חיות "וכשממלאים", אולם מקומו הנכון הוא כאן:

שלחן ערוך השלח >מהדורת פריעדמאן< - יח יו"ד ט (ער - שלח) / קארו, יוסף בן אפרים (עמוד 226) 34170

ז. (רמב"ם) שם (הלכה יג) ממשנה סוף פרק ז' דחלה י:

ח. כחכמים (סוף פרק ז' דחלה כ"א):

ח. רמב"ם שם:

ט. (רמב"ם) שם (הלכה יד) וכבר הכסף משנה (שם)

פשוט הוא שהרי חלה נקראת תרומה:

שכד א. משנה ריש

מסכת חלה

ומנחות דף ע' (ש"ל)

ונתבאר לקמן בספיקו ב':

ג. משנה (ה') [ו] פרק

ז' דחלה ומשנה ז' פרק

קמא דעדיית וכחכמים

[וכרימא עירובין פ"ג, ב']:

ג. הרי"ף בפרק ערבי

פסחים [כ, ב] והרא"ש

[ה"ק] דהלכות חלה [סימן

ד: רמב"ם בכורים ג, טו]:

ד. ז"י [עמוד פ ד"ה ורבינו]

ממשעות

הרמב"ם בפרק (ה') [ו]

מהלכות חלה [בכורים שם]

ומשנה הרשב"א [ח"א

סימן טסה] שהשיב

להרא"ש ורבותיו של

הרא"ש [הכסף משנה]

הרא"ש כלל ז סימן טו ועוד

פוסקים [כן נראה דעת

הרא"ש ה"ק שם סימן ב' ר"ש]

חלה פ"א משנה ד' ד"ה פחות:

רבינו יוחנן נמי לא ח"א

קמא, כ' בשם המוספות:]

ד. עיין ב"י [עמוד עט ד"ה

ומעריין:]

ה. כו' הוציא [כ"י עמוד טו

ד"ה ומ"ש שנתבאר]

והרמב"ם פרק ו' דבכורים

שם. וכתב חכם וז"ל, וכתב

הכסף משנה שהוא הוא

משקל דרהם והוא משקל

ארכע מעין:

ציונים לרמ"א

עם ציונים מהש"ך

ד) ב"י [עמוד עג דגור

לאשון] בשם הרא"ש [נראה]

פ"א סימן ג] וסמ"ג [עין

קמא רג, ג] ובהר"ן דביצה

[ז, ב סוף ד"ה אמר]:

ה) ב"י [שם ד"ה וכתב] בשם

סמ"ג [שם] וכן ב' [סימן]

נח כ, ג, וסוף פ"ג, ג:

מדלי פסחים רמז תקנא

(השני):

שכד א*) ספיקו א:

ב) רמב"ם פרק ו'

דביכורים [הלכה טו]:

הגהות והערות

[יח] כ"ה ממהדורת אמ"ד

תכ"ז (באר הגולה). נדפ"ר

של ציבורי מילס ויניוילס

שליד הנוסח "ממה שהוא

מוך היקף אחד קרוז ומתוך

ובאותו מקום עצמאי, ומקורו

צ"ע ברטנורה תרומות פ"ד

משנה ג ד"ה מוקף:

[כא] ממהדורת אמ"ד תע"א הנוסח הוא פרק "א" דחלה (משנה ט), אך שם

הוא סתם משנה, ודעת חכמים נכונה רק בסוף פרק ז:

שכתב ה' במילואו ה"ה רמז על המומש, וכ"כ עין יוסף שם: [ב] בכל הדפוסים

[ג] נוסח ממהדורת ויניוילס שלי"ד:

עם ציונים מהש"ך

ו. לשון הטור [עמוד עין] ממשנה ריש פרק קמא דחלה ומנחות דף ע"ו ע"א. רמב"ם שם [ג, ד].
ז. שם בירושלמי [ריש חלה] דלא תקשי אמתייתין ב' דפרק בתרא [שם; סמ"ג עין קמא ד, ג].

ח. שם במשנה:
ט. מדברי החוספות מנחות דף ע"ו ע"א [ד"ה מנא] וכן כתבו הר"ם בפירושו המשנה (דחלה) [דלגלגים] [פ"א משנה א] [והר"ם [ס"ק] דכללות חלה [סמ"א; ג, י].

י. שם במשנה פרק בתרא דחלה וכתנא קמא [ח].
יא. שם בחוספות:
יב. משנה ריש כלאים [רא"ש שם סימן א].
יג. שם במשנה [חלה שם; כלאים שם].

יד. שם במשנה דחלה [רא"ש שם].

טו. שם פרק ו' מהלכות בכורים [חלה ג] וכרעי יוחנן בן נורי [חלה שם, דסבירא ליה דלא פליג אמתא קמא].

טז. טור [עמוד עין] מדברי החוספות [מנחות ע, ד דבור ראשון] והר"ם [ריש כלאים] ואב"י הש"ס שם וכמירון הש"ס אהא דהקשו ממשנה (ד' [ו] פרק ב' דמירומות וממשנה ריש פרק קמא דכלאים].

יז. כמשנה ריש פרק קמא דכלאים:

הגהות והערות

ד. טקף ממהדורת א"ר מכ"ב (באר הגולה), וכן הוא לשון הרמב"ם:

ה. טקף ע"פ אמרי גינה, וכן העתיק ב"ר ה"ט [ס"ק ב].

ו. שם כתב בן זאבירוס: [ב דריש חלה לא כתב בן להדיא].

ז. טקף ממהדורת א"ר מכ"ב (באר הגולה):

ח. וכן קא"י על המשך הסעיף "שיפון וכו'", דדין שעורים הוא לכולי עלמא, וראה הערה ט:

ט. בכל הדפוסים צ"ל אות יא לבאר הגולה על חיצת "שעורים" דלעיל, ואלו י"ב על חיצת "וכוסמין", אך מקומם הנוהג הוא כאלו:

י. עיין משנה ראשונה [שם ד"ה אלא] שכתב דהרמב"ם פסק כדברי יוחנן בן נורי אף אי פליג נתנא קמא עליה, ע"ש:

יא. עיין דקד הבית דלהלן ומהר"ם קורקוס. אך להרמב"ם הפירוש בירושלמי כדפירוש הספק משנה [ועיין משנה ראשונה שם שהקשה על פירושו]:

יב. נוסף ע"פ אמרי גינה:

ה הוא העומר. והוא [שיעור] ח' החלה: ו' חמשת מיני תבואה. כיון דשם חיוז חלה על כולן שזה הרי אלו מאטרפין: ו בשערבן קמח. ולש אמתן יחד, דכיון דלש אמתן יחד כל העיסה נראה שזה כאלו הוא ממין אחד: ח וכוסמין ושיפון ב' ושעורים מפרישים מזה ע"ז זה. דמין אחד

הס. ואף על גב דבשארין נאחד מהן כשיעור ומדבקן יחד אמרינן הרבה יותר מאטרפין, כגון חטים עם כוסמים וכוסמים עם כולס וכן השאר, הכל אמרינן דחטים [לא] [ב] עם כוסמים, ולא כוסמים עם שזולת שועל ולא עם שעורים, וכן שעורים ושזולת שועל עם שיפון נמי לא, נראה לי דהיינו טעמא דלענין הקטרף להתחייב בחלה כיון דבעיסה תליא רחמנא דכתיב [במדבר טו, כ] ערסותיכם, לפיכך כשאין בכל אחד כשיעור אמרינן כל היכא דהעיסות דומות מאטרפין וחייב בחלה אף על פי שאינם מין אחד, אבל לענין לפטור מן החלה דהיינו כשיש בכל אחד שיעור חיוז חלה ורואה לפטור זה ולהפריש עליו ממין אחד, אמרינן כיון דתרומה קרייה רחמנא [שם] הו' דומיא דתרומה שאין מפרשינן ממין על שאינו מינו [סימן שלא סעיף ג], אף על גב דהעיסות דומות, עכ"ל [ע"ש] [עטרת זהב] [ג'ג] סעיף ב].

אכזע [על שזע פחות שתי תשיעיות אכזע] [ב] צרום שזע אכזעות פחות שתי תשיעיות אכזע ה' הוא (א) העומר [ו] וכל האכזעות אלו הם רוחז גודל של יד:

ב' י' חמשת מיני תבואה מצטרפין שאם אין בעיסה אלא חמשת רבעים מחמשתן מצטרפין [י] ב' במה דברים אמורים (ב) ו בשערבן (א) קמח אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו כשיעור ומדבקן למין אחד אין מצטרפין אלא בזה הסדר [ח] החטים אין מצטרפין אלא עם הכוסמין [ח] והכוסמין מצטרפין עם כל אחד [ואחר] [י] השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מעם החטים. [ט] שיפון מצטרף עם שעורים [י] וכוסמין [י] ולא עם שזולת שועל וחטים. שזולת שועל מצטרף עם "שעורים" [י] וכוסמים ולא עם חטים ושיפון [י] ולהרמב"ם [בוסמין ושזולת [שועל]] ושיפון מצטרפין [י] ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על זה אין מפרישין אלא על מינו "ביצר אין מפרישין מחטים על שום אחד מהם ולא משום אחד מהם עליהם. (ג) ח וכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה וכן שזולת שועל ושעורים (ד) מפרישים מזה

ביאור הגר"א

קמא פליג שאין שיפון ושזולת שועל מצטרפין יחד, והלכה כתנא קמא, והביאו בר"ש שם [ד"ה ירושלמי הירושלמי מהו שיירתייה רב הונא אמר כו', אבל בכוסמין לא פליג שמצטרף עם שניהן, וזהו שכתוב למעלה הכוסמין מצטרפין כו': [י] ולהרמב"ם כו', שסובר דתנא קמא לא פליג עליה, וכן פסק בפירושו [פירוש המשניות שם] הלכה כרבי יוחנן בן נורי [י], והירושלמי פירש שם הכסף משנה [בכורים ז, ג] דלעתה. וראה ברורה לדברי הרמב"ם מגמרא הג"ל [סימן ח] דאמרינן שזולת שועל ושיפון מין שעורין, אלמא מינא חדא גינהו. והירושלמי איני יודע להולמו לפירוש הר"ש ורא"ש, דקאמר השיפון מצטרף עם החטין, ומתניתין אמרה [שם] החטים כו' [כ]. ועוד, גמרא דידן פליג כנוכר לעיל. והכלל, שאין נפקא מינה בין רמב"ם לרא"ש אלא בשיפון ושזולת שועל לבד אם מצטרפין יחד. ועיין בדק הבית [ריש עמוד עין] אבל דבריו דחוקים:

באר היטב

מאטרפין. דמה שכתב רמ"א בסמוך עירב קב מעיסה כו' מיירי בדרך נשיכה בעלמא ולא נעשין בלול כאחד, אבל אם עירב העיסות ממש הוי כמו קמח בקמח, עכ"ל: (ד) מפרישים. כתב הט"ז [ס"ק ג] ונראה דאם יש בעיסה אחת כשיעור ונאחת אין שיעור ורואה לנרפה לעיסה הגדולה הו' דיו כו' כמו צרישא לצירוף חלה, ונפקא מינה אם יוסף אחר כך עיסת חיוז על אותו שזעשה שאין זה שיעור אין לחייבו בחלה, כי כבר נפטר מחמת צירוף:

אוצר מפרשים

העיסות ומכל מקום אינם מצטרפין, אם כן הוא הדין בעירב ראשי העיסות ולש אותם כאחת אלא שבאמצע לא נילשו כאחת אינן מצטרפין. הרי הדבר מבואר בירושלמי דעת הט"ז שאם לש כל עיסה לעצמה ואחר זה לש שתי העיסות כאחת אף באמצע חשוב כעירב קמח. ואמנם בש"ס דמנחות פרק רבי ישמעאל דף ע' ע"ב [א] אהך מתניתין דכל חמשת המינים מצטרפין להתחייב בחלה ושאר דברים השונים שם במשנה, הביא עלה הך דרבי חיאי כולן שערבן קמחין תבואה ובצקות מצטרפין, וקאמר למאי נפקא מינה לחדש, אחד אמר לחמץ בפסח, אחד אמר למעשר שני, ולמה לא קאמר לחלה דמתניא בראשונה במתניתין, והייתי רגיל לפרש דכיון דנשוכין קיימא לך דאין חמשת המינים מצטרפין הוא הדין בבצקות, ודוקא קמח בקמח שנתערב מצטרף, ולכן לא קאמר לחלה, אבל לענין חמץ וחדש וכדומה אף בצק מצטרף. ולפי זה מצינו בזה מחלוקת בין הירושלמי ובבבלי, והיה נראה קצת כדברי הפרישה. ובתשובה (ירשוות יעקב)

ב (ש"ס פ"ה ג) במה דברים אמורים בשערבן קמח. עיין בט"ז [ס"ק ב] הביא בשם הפרישה שכתב דדוקא בעירב קמח בקמח הוא דמצטרפין כל חמשת המינים, אבל בעירב העיסות ביחד הוי כמו נשיכה דאין מצטרפין. והוא חולק על זה וסובר דהוא הדין בעירבן יחד כשהן עיסות, ודדוקא בנשיכה הדברים אמורים. ושינוין לא הביאו ראה לדבריהם. ואני הקטן בתשובה הבאתי ראה מלשון הירושלמי [חלה פ"א הלכה א] וז"ל אהא דקמשין שני משניות אהדי, דבריש פרק א' דחלה קאמר דכל חמשת המינים מצטרפין, ופרק ד' [משנה ב] קאמר דדוקא חטין וכוסמין כו', ומשני כאן בנשוך כאן בבלול, ותני רבי חיאי כן כולן שערבין תבואה קמחין בצקות מצטרפין, עירב ראשי עיסות אמר רב ייסא והדין נשוכין לאו כמעורב הוא ואת אמר אין מצטרפין והכי אינון מצטרפין. ביאור הדבר, דרבי חיאי קאמר דקמח ותבואה ובצקות מצטרפין, ואחר זה מסופק באם לא עירב כל הבצק יחד ללוש אותם כאחת אלא שערב ראשי העיסות ובאמצע לא עירבן מהו שיצטרפו, והשיב רב יסא דהרי נשוכין גם כן הוי כנתערבו ראשי

א שיעור העיסה של פסח ששין בפעם אחת היא ארבעים ושש ביצים וחומש ביצה בינונים. נפרק אלו עוברין (מח). וכתב הרמב"ם נפרק ה' מהלכות חמץ (ה"ג)

אמר [א] רבא קנא מלוגנאה לפסחא וכן לחלה ופירש רש"י קנא דמשערין צגוף הביצה הבינונית לא כמשקלה: ורמב"ם זה כתב מלוגנאה. קנא של אומה מקום: לפסח. שלא ללוש יותר כדי שיוכל רבינו וכן ישער אותה וכו'. כלומר דמשערין צגוף הביצה וללא

לשמרו מן החימוץ: וכן לחלה. וזהו שיעור עיסה נמי כל ימות השנה להחמיץ בחלה: וכתב רש"י (ס: ד"ה חמשת רבעים) דילפינן (עירובין פג:) מנרקא (גמדר טו כ) שיעור עיסה להחמיץ בחלה הוא שבעה רבעי קצ מדבריים וביצה וחומש ביצה וכל רובע קצ מהן הוא ששה ביצים עולה

ארבעים ושש ביצים וחומש: כתב רבינו ירושם (נ"ה ח"ג מא עג) וכן מודדין אותה לוקח ביצה בינונית ונוקבה ומוציא מה שבתוכה וממלאה מים ארבעים ושש פעמים ואותן המים משמיין בכלי והכלי המחזיק אותן המים הוא המדה עכ"ל וכתב גם כן הד"ר הראשון שכתב רבינו. וכתב והכל עולה אחת או בקירוב (א): וכתב

עוד (רבינו ירושם ס) ואל תטעה כי יש שטועים במים ואומרים כי אותם המים הם ללוש וכל מה שכולל עם מדה המים ללוש היא המדה וחלילה אלא הכלי שמחזיק המים שכתבתי היא המדה למלאותו מקמה עכ"ל: וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה פרק קמא דעידות (מ"ג) שמנא שיעור החלה מקמה חטטה מזרית (תק"ג) [תק"כ] ד' דרה"ס מזרית בקירוב וכן כתב גם כן נפרק ו' מהלכות צבורים (הט"ו):

כתב רבינו צמור יורה דעה סימן שכ"ד (רסא:) על מדה שיעור חלה ומשערין אותה לפי התבואה אבל לא לפי הקמה אף על פי שהן יותר משאילו היו משערין אותה בקמה לכן כשממלאין המדה קמה לר"ך לגדשה עכ"ל ונראה שטעמו מפני שכתב הרא"ש בהלכות חלה

(סי' ג) לכאורה היה נראה דחמשה רבעים יש למודד בתבואה שכן הייתה עיסת מדבר מלוא העומר היו מלקטין ואחר כך טוחנו צריחיים ורואיני באשכנז שהנשים גודשות הקמה לשיעור חלה ותליתי הדבר בשלל שפח הקמה רצ מנפח התבואה וקנא משמע כן ליטא דמתמימין (חלה פ"א מ"ד) וכו' ומיהו אין ראה כל כך וכו' (וצפ"ד)

[וצפרק ב'] (מ"ו) מן חמשת רבעים קמה חייבים בחלה וכו' אלמא בקמה משערין וכו' וצמחצותיו בכלל ב' (סי' טו) כתב ששאל מהרש"א זה לשון יצוני מה שראיתי כל רצותי נוהגים שמשערים מדה המחוקק ארבעים ושש ביצים לשיעור חלה ומודדים בו הקמה טפופה או מחוקה וכיון דמעיסת מדבר ילפינן ומדדו המן צעומר וטפוחו צריחיים מסתמא כי ניוסף הרבה גם כן היה לשער (ולהלכין) [ה] קמה העומן מחמשה רבעים תבואה וחמשה

והמספוט והוא דכיון דחילוקה למלאין אם הייתה גדושה אי אפשר דרבי משה (א) ופ"א היא בעיני שהקליפה אינה ממעטת שום דבר כי בדרך הראשון משערים עם הקליפות של ביצים וברך השני משערים בלא הקליפות ואפשר שדעתו שאף בדרך הראשון משערים בביצים קלופות וצ"ע דלא משמע כן מדברי הפוסקים והמחברים שסתמו דבריהם ומוכח מתוך דברי הר"ן בפרק ערבי פסחים דף (רמ"ט ע"ב) (כ: ד"ה אצבעיים) דכלי שארכו שני טפחים וחצי ורחבו שני טפחים ורומם אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע הוא שיעור המדה ג*]:

תנו (ב) הוא מ"ג ביצים וכו'. ומשערין לפי התבואה ולא לפי הקמה דילפינן מעומר שנמדדו וחס"כ נתנוהו צביחם ולכן כשממלאין המדה קמה לר"ך לגדשה יורה דעה סימן שכ"ד ור' אברהם מפראג אלא הרש"א סתם דאין לעמוד על המן כמה נמוסף אחר הטחינה לכן

בכל השנה אינה זריכה להיות גדושה אם כן נפסק אסור לגדשה. וכתב רמ"א (בהגה ס"א א) שלא יחזיק הקמה גדולה דלס כן לא ילוש יפה וטוב לומר בשעת נתינת הקמה למדה שעושה לשם מזה:

פרישה (ב) היא מ"ג ביצים וכו'. ומשערין לפי התבואה ולא לפי הקמה דילפינן מעומר שנמדדו וחס"כ נתנוהו צביחם ולכן כשממלאין המדה קמה לר"ך לגדשה יורה דעה סימן שכ"ד ור' אברהם מפראג אלא הרש"א סתם דאין לעמוד על המן כמה נמוסף אחר הטחינה לכן

בכל השנה אינה זריכה להיות גדושה אם כן נפסק אסור לגדשה. וכתב רמ"א (בהגה ס"א א) שלא יחזיק הקמה גדולה דלס כן לא ילוש יפה וטוב לומר בשעת נתינת הקמה למדה שעושה לשם מזה:

חדושי הגהות (ב) הוא צמח"א וצ"ח וגיטת הרא"ש אמר רב ג*]:

הגהות והערות דפוס ראשון ובגמרא לפנינו הגירסא רב ועיין בדקדוקי סופרים אות ק: [ג*] בר"ן שם נדפס בטעות והד"מ העתיק ג"כ כשיבוש וצ"ל כמ"ש הרמב"ם בפרק ו' מהלכות בכורים הלכה טו בדרך הראשון [עשר אצבעות על עשר אצבעות

ברום שלש אצבעות וחשתי אצבע בקירוב הוא העומר] (שור"ת חתם סופר אור"ח סי' קכז): [ד] בן הגיה בחודשי הגהות דפוס ראשון וכן הוא במגן אברהם ס"ק ב וכן הוא בדפוסים שלפנינו: [ה] בן הוא בחשובת הרשב"א וכן הגיה במור

וקציעה וכן הוא בדפוסים שלפנינו:

ולערב משא"כ צמחוק ולמד מכאן למדידה דפסח דזעינן שלא יהא יותר מעשרון משום חשש חימוץ ולפיכך לא יעשה גדושה נוסף על עשרון ולפי זה אפשר ליתן טעם למנהג שנהגו נשי אשכנזי שגודשות המדה לחלה כי הקדמונים עשו המדה מחוקת עשרון עם הגדושה ככל המדידות שצמקדש וכיון שכן נהגו בכל השנה גדשו המדה בכל המדידות אע"פ שהיתה המדה מחוקת עשרון בלא גדושה אבל לפי האמת א"ל כלל לגדוש המדה יותר על מ"ג ביצים מקמה לדעת כל הגאונים לזד הרא"ש שנסתפק בזה ממחלה וצפסקיו נראה שחזר בו

כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר ואחר כך יתן בו מ"ג ביצים ויחזיר בו המים שעירה ממנו (ג) והמים שיותירו הן המדה וזה יותר טוב שלא יוכל לכוין בנתינת הביצים לתוכו כשהוא מלא: ב וכתב ה"ר יצחק ב"ר יהודה שזו המדה היא דוקא לראשונים שתגוריהם היו קטנים ואיכא

ה' (רע"ט) [*] דמסכת חלה יהיה פירושו קמה הצא מחמשה רבעים ח' תבואה ואם יגדשו המדה יחא טפי כי ספק צרכה לצטלה איכא עכ"ל וכיון שראה רבינו שדעת הרא"ש לחלה זעינן שמהיה המדה גדושה משום ספק צרכה לצטלה וגם שהנשים באשכנז היו מודדות אותה גדושה כחצו בהלכות חלה דלר"ך שמהא המדה גדושה. ומיהו כיון דמשום ספיקא אמר הכי בתשובה וגם בהלכות חלה מספקא ליה ספוקי משמע דלענין פסח לא צריך ליה שצרכה להיות גדושה ומפני כך לא הזכיר רבינו זעינן פסח שמהא המדה גדושה כמו

בסוף דבריו כמ"ס ז"י וכן ודאי עיקר ויש לצרך לעיסה שהיא נלושה מקמה מ"ג ביצים וחומש ביצה בלי גדושה ועיין במ"ס צורה דעה בסיומן שז"ד ס"ו וצפסקו צריך לומר שלא ללוש יותר משום חשש חימוץ:

ב וכתב ה"ר יצחק בר יהודה שזו המדה היא דוקא לראשונים וכו'. פירוש כיון דלכל עיסה ועיסה איכא למיחש שמא תחמיץ קודם שתיאפה כי התנור הקטן אין בו כל כך חום ומפני חשש זה היו צריכין לתממו לתנור לכל עיסה ועיסה לכן הזהירו רז"ל שלא תלוש יותר משיעור חלה כדי שיהא נאפה הכל צמד היסק ואם היה לש יותר לא יהיה אפשר שכולם יהיו נאפים צמד היסק והיו נשארים מקצת המנות מונחות עד שיחזרו ויחממו לתנור ובשהיה זו נתחממו מקצתן אבל לדין דאופין שלש וארבע עיסות צמד היסק של תנור גדול דחומו רב עדיף טפי שילוש הרבה צמד כדי שיהיו עסוקים זעיסה תמיד וצגמר עשיית כל המנות ישימם יחד בתנור משא"כ אם לא ילוש אלא עיסות קטנות כשיעור חלה ועיסה ראשונה ושנייה יהיו נעשות מנותיהם מיד והיו מונחות בלי עסק עד יצאו עוד עיסות ויעשו מהם מנות כדי שישמרו כל המנות צמד בתנור ואיכא חשש חימוץ צראשונה ושנייה שהיו מונחות בלי עסק:

(סו"ס מקנה) וזה לשונו מנאחי כתוב צמס ריב"א שאין גודשין מדה של פסח כי מאחר שהיא עשירית האופה נלמדה משל כהן גדול שהיתה מדתו כמו כן עשירית האופה (עי' במדבר כז ד מנחות פז:) והיה גודשה צמוכה כדאמרין צפרק שחי מדות (מנחות ז.) עכ"ל ואף על פי שאין ראיתו ראה דאי איכא למיגמר מהתם איכא הוא דאיכא למיגמר דהתם היינו לומר שאותה מדה היתה גדולה כל כך שכשהיתה נמחקת היה זה עשרון גדוש מכל מקום לענין הדין כיון שהוא מסכים לדעת הנך רבונתא הכי נקטינן: וזה לשון ארנות חיים (הל' חו"מ ס"י ק ח"צ הל' חלה עמ' 206) מותר לנדות ט' הגודשין מדומיהם צפסקו. וכתוב עוד שם אם אינו לש אלא עשרון אחד אין לזמנא כל כך בשיעור שמא לא יהא שם שיעור וכשיצרך על הפרשת חלה תהיה צרכה לצטלה עכ"ל. וכתב הכל בו (סי' מח ט.) יש לפקפק בזה השיעור אם נשער באותו כלי המחזיק אותן המים צקמם רפוי שקורין שוני"ל או צעור ומחוצ שקורין קלק"ט (ב):

ב וכתב ה"ר יצחק בר יהודה שזו המדה היא דוקא לראשונים וכו'. ז"ל המרדכי צפרק אלו עוצרין (סי' מקנה) פירש ר' יצחק צ"ר יהודה דהני מילי צתנוריהם שהיו קטנים ואיכא למיחש לחימוץ שהיו צריכין לחמם לכל עיסה ועיסה אבל תנורים דיין עדיף טפי ללוש הרבה צמד אצל ס"ה י' ושאר גאונים החמירו צצר עכ"ל. והגהות מיימון כתב צפרק ה' (אות י) מה שאין אנו

דרכי משה

(ב) ומהר"י (הל' אפיית המצות ע"י טו) כתב דלא ידחוק הקמת תוך המדה דא"כ לא נילוש יפה בכמה מקומות שלא יכנסו שם מים ויתחמץ בתבשיל וכן כתב רבי אליעזר ממין (יראים השלם ח"א סי' נב) דאין להניח ידו על הקמת. עוד כתב מהר"ל (שם עמ' סד סי' ו) דצריך לומר בפה בנתינת קמה ללוש שעושה לשם מצות של מצוה:

פרישה

(ג) והמים שיותירו הם המדה וכו'. פירוש כלי המחזיק אותן המים היא המדה למלאותו מקמה ולא משערינן בתבואה וגם אל טענה לומר שמקם כל כך קמה כשיעור [ללוש עס] מים הללו. רבינו ירוחם:

הגהות והערות

ה' [*] בן הוא בתשובת הרשב"א וכן הוא בדפוסים שלפנינו ובמור וקציעה הגיה דתיבות "דמסכת חלה" הם מראה מקום וצריך לומר, קמה וכו' ויהיה פירושו דמסכת חלה קמה הבא מחמשת רבעים תבואה: [ז] בן הגיה בחדושי הגהות דפוס ראשון וכן הוא בדפוסים שלפנינו: [ז] בית ארזים אות כב ביאר קושיא זו דבכל מקום שאמרו חמשת רבעים הכונה לקמה הבא מחמשת רבעים תבואה ולפ"ז צריך לומר כך; בכל מקום וכו' תבואה שתכיל אותה מדה של חמשת רבעים, קמה. ואפשר לומר שכונת הרשב"א להקשות שנפרש בכל מקום תבואה שיש ממנה כדי לעשות חמשת רבעים קמה ולא

כהרא"ש ולפ"ז צריך לומר כך; בכל מקום וכו' תבואה, שתכיל אותה מדה חמשת רבעים קמה: [ח] בן הוא בדפוס ראשון ובדפוסים שלפנינו לפי תיקון החדושי הגהות בדפוס ראשון "ועוד דאתי קולא בכהאי גונא" ובהגהות הגר"י במברגר הגיה "דאתי ליד קולא": [ט] מה שאמר מותר ולא שיש לנדותו כתב בספר שלחן גבוה דקיי"ל (רמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"ו ה"ד, טוש"ע י"ד סי' שלד סע' מג) על כ"ד דברים מגדילין ואחד מהם המגדה למי שאינו חייב גריל לכך כתב כאן שמותר לנדותו עיי"ש (בית ארזים אות כו): י' נראה דכוונתו לספר המצוות והוא בסמ"ק סימן רכב עמוד רל:

כף החיים

שהוא יותר טוב יעו"ש. ועל כן השלחן ערוך לא העתיק רק אופן השני שכתב הטור:

(י) **שם**. וכן ישער אותה וכו'. ולא במשקל, והנותן שיעור חלה בשיעור המשקלים טועה. הרמב"ם בפירוש המשנה למסכת חלה פרק ב' משנה ו'. וכן כתב במסכת עדיות פרק א' משנה ב'. וכן פסק בחיבורו פרק ה' דחמץ ומצה דין י"ב דבגוף הביצה הבינונית משערין ולא במשקלה. וכן הסכים המגיד משנה שם. וכן הוא הסכמת האחרונים כפסק הרמב"ם והשלחן ערוך. וכן השיעור לבטל בששים הוא באומד ומדידה ולא במשקל, ורק אם שניהם שוים במשקל האיסור וההיתר אז יש לשער במשקל כמו שכתב בספר זבחי צדק על יורה דעה סימן צ"ח אות ד' וסימן צ"ט אות י"א בשם כמה אחרונים יעו"ש:

(יא) **וכתב** שם הרמב"ם בפירוש המשנה למסכת חלה ומסכת עדיות שמדת החלה היא מדה שיהיה רחבה עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלוש אצבעות ועשירית אצבע ועשירית אצבע וחלק משני אלפים וחמש מאות מאצבע על הדקדוק, ואם תרצה לומר בקרוב מעט מאד תאמר מדה שיהיה בה שבעה אצבעות (על שבעה אצבעות) פחות שתי תשיעיות אצבע ברום שבעה אצבעות פחות שתי תשיעיות אצבע עכ"ל. וכן כתב בחיבורו פרק ו' דביכורים דין ט"ו והביאו מור"ם ז"ל בהגה ביורה דעה סימן שכ"ד סעיף א' יעו"ש. ועיין שם בש"ך ס"ק ד' שכתב דדבר פשוט הוא באלו המדות שהם מרובעות יעו"ש, והביאו הפרי חדש בסעיף זה. וכתב שם הרמב"ם כי האצבע שמשערין בו המדה הוא הגודל, והביאו מור"ם שם. וגודל זה היינו של אדם בינוני בכל דור ודור, וגם יהיה הגודל בשעת מדידה עומד כברייתו ואין לדחוק אותו מפני שהוא מתרחב, כמו שכתבנו לעיל סימן ק"ץ אות ט"ז יעו"ש. ועוד עיין לעיל סימן י"א אות י"ד ואות ט"ו בענין מדידת הגודל:

(יב) **שם**. וכן ישער אותה וכו'. הרשב"ץ בספר מאמר חמץ דף ל"א תמה על המודד בביצים וכתב דיותר טוב לשער זה באצבעות יעו"ש באורך. ערך השלחן אות א'. וכן כתב הצ"ח על מסכת פסחים דף

ק"י ע"ב שנתברר לו על ידי המדידה (ר"ל שעשה כלי המחזיק שבע אצבעות וכו' כמו שכתבנו באות הקודם) שהביצות המצויות בינינו הביצה שלימה שלנו הוא רק חצי ביצה מהביצות שבהם שיעורי התורה, ולכן היה מזהיר שעל מדה שמחזקת ארבעים ושלש ביצים שלנו יקח החלה בלא ברכה עד שיהיה כמדת שמונים ושש ביצים שלנו ואז יברכו יעו"ש. והביאו הפתחי תשובה ביורה דעה סימן שכ"ד אות א' וכתב וכדומה שגם בהנהגות הגר"א ז"ל ראה כן יעו"ש. ומיהו מה שכתב שהביצה שלנו הוא רק חצי ביצה וכו', אפשר שהביצים שהיו במקומו היו כל כך קטנים, יען כי אנחנו עשינו פה עיר הקודש ירושלים ת"ו שיעור מדידת הביצים על ידי מים כמ"ש בשלחן ערוך ועלה שיעור הביצה כמו ט"ו דראה"ם מצרית, פחות ג' דראה"ם משיעור שכתב הרמב"ם במסכת עדיות ששיעור הביצה י"ח דראה"ם מים. ומדדנו גם כן הקמח ועלה שכלי שמחזיק ט"ו דראה"ם מים מחזיק קמח כמו עשרה דראה"ם, משום דהקמח הוא קל מן המים. וקמח של חוצה לארץ הוא יותר קל מקמח שלנו יען שטוחנין אותו יותר דק, כך אמרו חכמי בעלי חנויות. ולפי זה יהיה שיעור מ"ג ביצים וחומש ביצה כמו ארבע מאות ושלשים דראה"ם מקמח שלנו. ונפקא מינה דאף על גב דאנו נוהגין דאין לברך על חלה כי אם על שיעור תק"ך דראה"ם קמח כשיעור שכתב הרמב"ם והשלחן ערוך כמו שנכתוב לקמן אות ט"ז, מכל מקום יש לחוש לשיעור הנזכר של מ"ג ביצים ולהוציא חלה בלא ברכה כמו שכתבו האחרונים:

(ג) **וכתב** חיי אדם כלל קכ"ח אות ט"ו דאפילו לפי המחמירין ואומרים ששיעור חלה הוא חמשה קוואר"ט ויש אומרים ששה, מכל מקום אסור ללוש עיסה יותר מן שלשה קוואר"ט, שהרי מבואר בכל האחרונים ששיעור חלה הוא מ"ג ביצים, רק שהמחמירין אומרים שהביצים שלנו הם קטנים מביציהם, על כל פנים לכולי עלמא אסור ללוש יותר משיעור חלה, ואם כן כמו שהביצים נתקטנו כן האנשים נתקטנו עכ"ל. ולענין ברכת חלה למחמירין יטול על ידי צירוף סל כמ"ש לקמן סימן תנ"ז. ועיין עוד לעיל אות ו':

ההבדל בין נפח למשקל

נפח = כמה מקום זה תופס.

משקל = כמה זה כבד.

שני דברים יכולים לתפוס את אותו נפח אבל לשקול אחרת (כוס מים וכוס שמן – אותה כמות מקום, אבל משקל שונה).

נפח הקמח

כשאומרים "נפח הקמח", מתכוונים לכמה מקום הקמח תופס בכלי מסוים (למשל, כוס או כף). הקמח הוא חומר "אוורירי" ולכן כוס קמח לא שוקלת כמו כוס מים.

יחס בין נפח הקמח למשקלו

באופן כללי:

כוס מדידה סטנדרטית (240 מ"ל) של קמח חיטה לבן שוקלת בערך **120–130 גרם**.

כלומר: המשקל של קמח הוא בערך **חצי ממשקל המים באותו נפח** (כוס מים = ~240 גרם, כוס קמח = ~125 גרם)

האם יש הבדל בין סוגי קמחים?

- **קמח לבן רגיל** – בערך 120–130 גרם לכוס.
- **קמח מלא** – יותר כבד, ~130–140 גרם לכוס (כי יש בו סובין ונבטי חיטה).
- **קמח תופח** – כמעט כמו קמח לבן, לפעמים טיפה יותר קל.
- **קמח כוסמין** – דומה לקמח לבן, אבל יכול להיות מעט קליל יותר.

קמח דחוס מול קמח מאוורר

קמח מאוורר – כשמניחים קמח בכוס מדידה בלי ללחוץ עליו, או אחרי שניפינו אותו במסננת. בין גרגרי הקמח נכנס אוויר, ולכן הוא "נפוח" יותר במקרה הזה, **כוס קמח תכיל פחות גרם** (בערך 115–120 גרם)

קמח דחוס – כשממלאים כוס בקמח ולוחצים עליו עם כף או מנערים את הכוס כדי שייכנס יותר. יוצא שהכוס מחזיקה יותר קמח בפנים במקרה הזה, **כוס קמח יכולה להגיע ל-140–150 גרם!**

ההשפעה על המשקל

הכמות בנפח (כוס) נראית זהה, אבל המשקל משתנה מאוד:

- כוס מאווררת = קלה יותר → פחות גרמים.
- כוס דחוסה = כבדה יותר → יותר גרמים.

חישוב לפי 2488 סמ"ק

- בקמח מאוורר – בערך **1.25 ק"ג**.
- בקמח דחוס – בערך **1.5 ק"ג**.

שיעור הקמח לחיוב חלה

הרה"ג מיכאל גלעדי

ראש כולל "דרכי איש"

משקל הקמח ממיני דגן שונים החייבים בחלה

שיעור העיסה החייבת בהפרשת חלה מבואר במשנה (חלה פ"ב משנה ו' ובעדיות פ"א משנה ב') שהוא חמשת רבעים קמח [היינו חמשת רביעיות הקב כלומר קב ורבע] שהוא שיעור של מ"ג ביצים וחומש כמבואר בעירובין (פג ע"ב) והוא שיעור עשירית האיפה. שיעור זה הוא בכל ה' מיני דגן שהם חיטה, שעורה, כוסמין, שיפון ושיבולת שועל.

מידות התורה הם לפי נפח

והנה כל השיעור הנ"ל ניתן לפי נפח ולא לפי משקל וכמבואר בדברי הרמב"ם בפירוש המשניות בחלה (שם) וז"ל "אבל אם באנו לשער מה שתכיל זאת המידה במשקל ישתנה כפי שינוי דבר המדוד, לפי שאין כובד המשקל והשעורים והחיטים שוה ולא מיני הקמח כולם משקלם שווה אע"פ שהם ממין אחד, ולא נתנו לו שיעור חלה במשקל אלא במידה כפי שתראה. והנותן שיעור חלה בשיעור המשקלים טועה, ומקום טעותו גלוי מאד אלא אם נתן כך בקירוב במין המתאים לזה אליו", עכ"ל [תרגום חדש]. וכן כתב בפירוש המשנה לעדיות (שם) "כי שיעור החלה יוודע במידה [היינו מידת נפח] לא במשקל, מחמת שינויי הדברים הנמדדים בכובד ובקלות ואע"פ שהמידה שווה" עכ"ל.

ועי' ברמב"ם בפ"ו מהל' בכורים הט"ו כיצד מודדים את שיעור נפח הקמח החייב בחלה לפי אצבעות ולפי ביצים. וכן הטור והשו"ע או"ח סי' תנ"ו כתבו דרכים איך למדוד את שיעור נפח הקמח בכלי, עיי"ש.

אך מכיון שקל יותר למדוד במשקל ורוב הציבור אינם יודעים כיצד למדוד את מידת הנפח, לכן מדדו חכמי ישראל את שיעור החלה ונתנו את המידות במשקל, וכמו שכתב הרמב"ם בפיה"מ בעדיות (שם) וז"ל "וכבר עשיתי אני מדה בתכלית הדיוק שיכולתי, ומצאתי שהרביעית האמורה בכל התורה מחזקת מן היין קרוב לעשרים וששה דרהם וכו', ומצאתי שיעור חלה מאותה המדה חמש מאות ועשרים דרהם בקירוב מקמח החיטים" [דרהם = מטבע שמשקלו היה ידוע]. וכן השו"ע (או"ח סי' תנו ס"א) אחר שהביא את מידת הנפח של שיעור חלה כתב את שיעורה במשקל וז"ל "ושיעורה מקמח חטה מצרית הוא תק"כ דרה"ם מצריים בקירוב".

שיעורי חלה לפי מידת האצבעות ולפי מידת הביצים

והנה הרמב"ם (שם) כתב דשיעור החלה במידת האצבעות הוא עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלוש אצבעות ותשיעית אצבע $[10 \times 10 \times 3 \frac{1}{9}]$ ומידה זו מקבילה לשיעור מ"ג ביצים וחומש. ובחישוב שתי מידות אלו מצינו מחלוקת גדולה באחרונים: עי' בס' שיעורי תורה להגרא"ח נאה שכתב דשיעור אצבע הוא כ"ז ס"מ, ושיעור ביצה היא 57.6 גרם. והחשבון כך הוא דהרי שיעור ביצה הוא שיעור של 7.2 אצבעות [כיבואר להלן] וכל אצבע מעוקבת היא 8 סמ"ק $(2 \times 2 \times 2 = 8)$ נמצא דביצה היא 57.6 גרם מים שהוא נפח של 57.6 סמ"ק $(8 \times 7.2 = 57.6)$.

ושיעור ביצה שהוא 7.2 אצבעות למדנו משיעור הרביעית המובא בגמ' פסחים (קט ע"א וע"ב) אמר רב חסדא רביעית של תורה אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע $(2 + \frac{1}{2} + \frac{1}{5})$, ונמצא דשיעור רביעית הוא 10.8 אצבעות מעוקבות $(2 \times 2 \times 2.7 = 10.8)$ ושיעור ביצה הרי הוא שני שליש משיעור הרביעית, דכל קב הוא יש בו ארבעה לוגין שהן 16 רביעיות שהן 24 ביצים, ונמצא שכל ביצה היא 7.2 אצבעות $(10.8 \times \frac{2}{3} = 7.2)$ ולפי"ז שיעור הסמ"ק שיש בכלי לחשב שיעור הפרשת חלה הוא 2488 סמ"ק $[57.6 \times 43.2 = 2488.32]$.

והוסיף הגר"ח נאה שחשבון זה מתאים למידת הרמב"ם ששיעור חלה הוא 520 דרהם וכל דרהם [בזמן הגר"ח נאה] משקלו 3.205 גרם א"כ שיעור חלה הוא 1666.6 גרם $[520 \times 3.205 = 1666.6]$. ולהלן יבואר ששיעור זה מתאים למידת הכלי לאחר קצת נענועים למילוי החללים.

אמנם עיי בצל"ח (פסחים קטז ע"ב) שכתב שעשה כלי שמחזיק עשר אצבעות מעוקבות כשיעור חלה לפי מידת האצבעות [לא מוזכר מהי מידת האצבע שמדד בה] ומצא שכלי זה מכיל הרבה יותר ביצים מאשר מ"ג ביצים וחומש שהוא שיעור חלה [במידת הביצים כתב שסמך על המידה שמדד התויו"ט] ונמצא דשני שיעורי חלה מכחישים זה את זה, וכתב וז"ל ועל כרחך שנשתנה בזמנינו, או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצים נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים ואי אפשר שאגודל שלנו גדול יותר מהאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ס. ועל כרחך הביצים בזמנינו נתמעטו, ע"כ [דהיינו צריך לשער לפי הביצים שהיו בזמן חז"ל]. והחזו"א (או"ח סי' לט קונטרס השיעורים אות ה) כ' טעם אחר לתפוס לעיקר את מידת האצבעות וז"ל ואמנם אם נתברר לו מידה מן המידות על פי שני החשבונות ואינם שוין, יש לתפוש את מידת האגודל לעיקר שהרי מידת אמה וטפח הוזכרו בקרא" וכו' ע"כ.

שיעור אצבע בינונית לשיטה זו כתב בספר שיעורין של תורה הוא 2.4 ס"מ, ושיעור ביצה הוא 100 סמ"ק שהרי אצבע מעוקבת לשיטה זו היא 13.824 סמ"ק ($2.4 \times 2.4 \times 2.4 = 13.824$) וביצה היא 7.2 אצבעות כמבואר לעיל ונמצא שכל ביצה היא כ-100 סמ"ק ($7.2 \times 13.824 = 99.532$). ולפי"ז מידת הכלי למדוד בו שיעור הפרשת חלה הוא 4320 סמ"ק ($43.2 \times 100 = 4320$).

והאריכו בכל זה האחרונים ונציין חלקם, הצל"ח פסחים קטז ע"ב, שו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכז), משנה ברורה (סי' תפו סק"א), וספר שיעורי תורה להגר"ח נאה, חזון איש (או"ח סי' לט בקונטרס השיעורים), סי' שיעורין של תורה להגר"י קנייבסקי זצ"ל.

ונמצא דיש ב' דעות באיזה כלי למדוד את שיעור הקמח להפרשת חלה :
דעת הגר"ח נאה = כלי המכיל 2488 סמ"ק, דעת החזון איש = כלי המכיל 4320 סמ"ק.

צורת המדידה

והנה יש לדון איך מודדים את כמות הקמח בכלי לשיעור הפרשת חלה האם בשפיכה ואח"כ לדחוק בידים, או בשפיכה רגילה מהשקית בלא לדחוק, והתוס' במנחות (נב ע"ב ד"ה חסרה) כתבו מכאן פירש רבינו חיים דכשמודדן במדה בפסח או לצורך חלה אין להכביד על הסולת, דא"כ נמצאת יתירה כמו לענין מנחות. ועיי"ש בגליון בשיטה מקובצת

שכ' וצריך להניח הקמח בנחת. וכ"כ המאירי פסחים מב ע"ב בשם רבני אשכנז שאין צריך להדק הקמח בידיו בתוך המדה אלא קמח כמו שהוא קבוץ מאליו, ובכל בו הל' חמץ ומצה הסתפק בזה אם יש למדוד בכלי המחזיק בקמח רפוי או בקמח עצור ומחובץ, והביאו הב"י סי' תנו. אך עיי' במג"א שם ס"ק ד' ובמחה"ש שכ' דכוונת הדרכי משה שאחר שהביא את הכל בו פשט את הספק מדברי המהרי"ל שכתב דמודדים את שיעור חלה בפיזור כדרך שהמוכרים מוכרים קמח. וכ"כ הפר"ח סק"א דדבר ברור הוא שמשערים בקמח רפוי, וכ"כ בשיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות כ') שלא ידחוק לכבוש את הקמח אלא נותנו באופן הרגיל.

מאידך גיסא הגר"ח נאה כ' שיש לנענע את הכלי איזה פעמים ע"י דפיקה בצידי הכלי כדי שיתמעכו החללים שבקמח, והוסיף דכך הוא השיעור לפי מש"כ הרמב"ם שמשקל הקמח הוא פחות ממשקל המים בשליש, ונמאידך כ' שם (פ"ג עמ' קנט) שלא ידחוק את הקמח בידיו, וס"ל דאף ששופך את הקמח בנחת מ"מ צריך שהכלי יהיה מלא בלי אוירים ולכן צריך לנענע מעט ולאחר הנענוע המידה יותר גדולה בכ"כ 416 גרם, נדהיינו במקום 1250 לפני הנענוע הרי הוא 1666.6 גרם], וכיוצא בזה כתב בספר חדושים ובאורים (חלה סי' ה' סוסק"ד) שעל פי מה שמדד בכלי שנפחו 4320 סמ"ק שהוא מידת הכלי שבו מודדים שיעור חלה [לדעת החזון איש] מידת המשקל היתה 2900 גרם בערך בלי לדחוק הקמח אך בנענוע קצת שיבטיח מילוי כל החללים המתהווים].

ולכן קיימים ב' מנהגים בשיעור הפרשת חלה בברכה, השיעור הקטן לפי מה שמדד הגר"ח נאה בספרו שיעורי תורה בכלי שהנפח שלו הוא 2488 סמ"ק ובמשקל הוא 1666.6 גרם, וכן מנהג הספרדים עפ"י מש"כ הרמב"ם והשו"ע ששיעור חלה הוא תק"כ דרהם. ואילו השיעור הגדול הוא בכלי שנפח שלו הוא 4320 סמ"ק, וכ' בס' שיעורין של תורה שגדולי ההוראה הנהיגו שהשיעור של הפרשת חלה בברכה הוא שיעור 2250 גרם. [בספר שיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות כ') כ' שלא ידחוק לכבוש את הקמח אלא נותנו באופן הרגיל, ולפי מדידות שערכנו ע"י שפיכה מהשקית בצורה רגילה לכלי שנפחו הוא 4320 סמ"ק היה יותר משיעור 2250 גרם וכדי להגיע לשיעור זה הוצרכנו לאוורר ולנפח את הקמח ע"י עירוב בכף, ולתיתו בכלי ע"י כף ולא בשפיכה, ועיי' בספר הלכות חג בחג פסח פט"ו הערה 16].

אף לשיטת הגר"ח נאה מפרישים חלה כבר משיעור 1250 גרם שהוא שיעור נפח הכלי בלא לנענע כלל. ואף לשיעור החזון איש כ' בשיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות יט) להפריש בלי ברכה כבר משיעור של 1200 גרם ועוד משהו.

הרחבה בנושא זה עי' בספר משפטי ארץ חלה פ"ב סעי' א' ובהערות 5-2 ובקובץ הליכות שדה גליון 134.

הבדל בין סוגי הקמחים

והנה כל מידת המשקל הנ"ל לשיעור הפרשת חלה ניתנו בקמח החיטה שהוא המצוי יותר, אך כאמור בדברי הרמב"ם בפיה"מ בחלה (הנ"ל) מבואר שיש חילוק בין מיני הקמחים וכלשונו "לפי שאין כובד המשקל והשעורים והחיטים שוה ולא מיני הקמח כולם משקלם שווה אע"פ שהם ממין אחד". וכן כתב התשב"ץ (ח"ב סי' רצא פרק ד) שאין כל הקמחין שווין במשקלם.

והנה לאחר מדידות שערכנו בבית המדרש [במדידות השתתפו גם הרבנים הגאוני רבי שאול רייכנברג שליט"א רבי חנוך אלבק שליט"א ורבי מאיר שלום ארלנגר שליט"א. המדידות נערכו במטחנה לקמחים מלאים "חמד תעשיות" בבעלות הרב ינון כהן שליט"א ותשואות חן חן לו שהעמיד לרשותנו את המטחנה והקמחים] התברר שיש הפרש משמעותי בין משקל קמח החיטה לבין משקל הקמחים משאר מיני דגן שהם שעורה, שיפון ושיבולת שועל.

מכיון שיש חילוק בין אופן המדידה של הגר"ח נאה לבין אופן המדידה הכתובה בספר שיעורין של תורה לכן נעשו ב' מדידות, א. מדידה לפי השיעור של הגר"ח נאה נעשתה בכלי שנפחו הוא כ-2500 סמ"ק לאחר נענוע הכלי במקצת [אך לא הרבה נענועים]. ב. מדידה לפי שיעור החזו"א בכלי שמכיל 4320 סמ"ק והשפיכה מהשקית לכלי היתה באופן הרגיל בנחת כפי שמבואר בשש"ת.

לפי המדידות הנ"ל שערכנו נמצא הפרש במשקל בין קמח חיטים לשאר מינים ששקלו פחות, להלן ההפרשים באחוזים, [האחוזים הם לפי השיעור הקטן, להלן שיעור הגר"ח נאה] בקמח שעורה הפרש של 15%, בקמח כוסמין הפרש קטן של 2% [כוסמין הם מין חיטים ואפשר שאין כל הפרש ביניהם דגם בקמח החיטים עצמו קיים הבדל בין קמח לקמח], בקמח של שיבולת שועל הפרש גדול של 28%, בקמח שיפון הפרש של 16.5%. לפי הנתונים הנ"ל שיעור חלה בקמח חיטה הוא :

המין	שיעור הגר"ח נאה	שיעור החזון איש	בלא ברכה לחומרא
חיטה	1666 גרם	2250 גרם	1200-1250 גרם

ובשאר מיני דגנים הוא :

המין	שיעור הגר"ח נאה	שיעור החזון איש	בלא ברכה
שעורה	1419 גרם	2084 גרם	1050 גרם
כוסמין	1640 גרם	2205 גרם	1175 גרם
שיבולת שועל	1197 גרם	1805 גרם	890 גרם
שיפון	1391 גרם	2031 גרם	1040 גרם

להמדידות נעשו בקמח מלא (חוץ מקמח החיטה) וקיים הבדל עד 50 גרם בינו לקמח הלבן

כפי שהזכרנו מבואר ברמב"ם דגם באותו מין דגן יש הבדלים במשקל בין סוגי הגרעינים והקמחים. וכמו כן יש הבדל בין סוגי הטחינות בין טחינה דקה לטחינה שהיא קצת יותר גסה, כמו כן יש הבדל בין קמח המובא מחו"ל לקמח מן הארץ וכן בין קמח שיצא מההקפאה לבין קמח רגיל, ולכן לענין ברכה יש להחמיר ולהוסיף עד שיעור של בין 50 ל-100 גרם על השיעורים הנ"ל.

שי' הנוב"י שיש להכפיל השיעורים לחומרא

צל"ח מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

לפי שנתברר לי עפ"י מדידה שהביצות המצויות עתה בימינו, הנה הביצה שלימה שבזמנינו הוא רק חצי ביצה מביצים שבהם שיעורי התורה). והמופת הזה כי שיעור חלה הוא מ"ג ביצים וחומש, והתיו"ט מדד שהוא פינט מדה ישנה שמצאתי כאן בבואי לפראג, ואני מדדתי ומצאתי שהוא פחות מפינט, ושוב עשיתי כלי המחזיק שבע אגודלים פחות ב' תשיעית באורך ורוחב ורום מרובע שהוא שיעור חלה המפורש בש"ע בי"ד סימן שכ"ד, והוא על פי חשבון של שיעור מקוה, והכלי זה מחזיק מעט יותר משמנה זיידלך שהוא שני פינט, ואם כן שני שיעורי חלה מכחישים זה את זה, ושניהם הלכה למשה מסיני, כי שיעור מ"ג ביצים וחומש הוא הלכה למשה מסיני, וכן שיעור מקוה הוא הלכה למשה מסיני, ועל כרחך שנשתנה בזמנינו, או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצים נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים ואי אפשר שאגודל שלנו גדול יותר מאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ס. ועל כרחך הביצים בזמנינו נתמעטו. ולכן אני מזהיר שעל פינט קמח יקח החלה בלי ברכה, **כי לא באתי להקל על שיעורא של התיו"ט, אבל ברכה לא יברכו עד שיהיה שני פינט קמח מחוקים ומעט יותר**. וכיון שנתברר שהביצים שלנו נתקטנו על מחציתם, אם כן שיעור זית שהוא חצי ביצה הוא כביצה שלנו). וכזה אשער באכילת מצה ומרור בכל שיעורי התורה. ושיעור רביעית של תורה על פי מדה זו הוא יותר מרובע זיידל של הזיידל הישן שמצאתי פה ק"ק פראג, ובזיידל יש ג' רביעית ומחצה מרביעית של תורה לערך, ופורתא לא דייקין לחומרא.

שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן לג

והדבר נראה לעין כי כשתשער המקוה באמות שלנו היום ותכוין אותו למדת הביצים במקומו' אלו תמצא שהביצים הם קטנות מהשיעור הרבה וכשיש שני שיעורין לפנינו בלתי שוים ראוי להחמיר בשל תור' וכן בתוספתא דמקואות אמרו כל שהוא מד"ת ושיעורו מד"ס הולכין בספיקו להחמיר.

בשו"ת תשובה מאהבה לתלמידו של הנוב"י כתב ז"ל מורי הגאון נשמתו עדן חשב לפי אגודל שלו והוא היה ארוך בדורו משכמו ומעלה גבוה מעל כל גבוהים ואגודלו היה כפול משל אדם בינוני כנודע לכל מי שהיה זוכה להכירו וכדברים אלה אמרתי למורי ורבי נשמתו עדן והיה מנענע בראשו ושחק' עכ"ל, אך החת"ס שם כתב ע"ז

דליתא שהרי הוא בעצמו מדד לפי ז' שעורים בינונים ומצא סתירה בהשעורים וגם החזו"א דחה דברי התשובה מאהבה בשתי ידיים בזה"ל ומש"כ בתשובה מאהבה כי הגאון נ"ב אינו בינוני וכי אמר כן לפניו ושחק הגאון ז"ל אינו אלא פטומי מילי ואין ראוי להביאם לבית המדרש וכי הנוב"י לא ידע שצריך לקבוע הבינוני.

ביאור הלכה סימן רעא

של רביעית - עיין במ"ב והנה הגאון צ"ח פרק ערבי פסחים דף קט"ז כתב שטרח ומדד שעור קמח לחלה ע"פ שעורו של הרמב"ם פ"ו מבכורים, שהוא שעורו של רב חסדא בגמרא ע"פ חשבון מ' סאה למקוה, ושוב מדד שעור חלה ע"פ מה שהפילו מ"ג ביצים מן המים כמ"ש בטוש"ע א"ח סי' תנ"ו והיה הכלי הראשון מחזיק שני פעמים כפי שעור הזה, ע"כ שפט הגאון ז"ל שע"כ הביצים נתקטנו במחצית ממה שהיו בימים הקדמונים, וא"כ כל שעורנו הן בשתיית רביעית שאנו משערים ביצה ומחצה וכן שעור חלה של מ"ג ביצים וכן אכילת כזית מצה ומרור שאנו משערים כחצי ביצה הכל הוא הטעאה וצריך להיות בכפל ע"ש שהאריך להוכיח דשעורי האצבעות לא נשתנו להתקטן בזמננו מכפי מה שהעתיק הרמב"ם וע"כ דרך הביצים נתקטנו. ולענ"ד אף **דקושינו היא קושיא גדולה וחמורה** על שעורנו אבל לנגד שיטתו יש ג"כ קושיא חמורה והוא דהנה בסוגיא דיומא דף פ' מוכח דשעור כמלא לוגמיו משני הצדדים באדם בינוני הוא יותר מרביעית ע"ש בתוד"ה ה"נ וכ"כ הר"ן וש"פ ואי ס"ד דשעור רביעית בזמננו הוא כפלים דהיינו שעור ג' ביצים שלנו א"כ כמלא לוגמיו באדם בינוני משני הצדדים הוא יותר מג' ביצים [דהא הוכיח הצ"ח דאף בזמנינו לא נתקטן האדם באצבעותיו ממה שהיה מקודם וא"כ פשוט דכה"ג ביתר אבריו] וזה כבר בחנתי ונסיתי בכמה אנשים בינונים המלא לוגמא שלהם משני הצדדים ועלה לכל היותר רק עד שני ביצים בינונים בקליפה שלהם הרי דביצים שלנו לא נתקטנו כ"כ רק איזה שעור קטן לבד [או אפשר דהאמת הוא כפי שיטת הר"ן שהובא בב"י בסימן תרי"ב דמלא לוגמיו מצד אחד הוא פחות מרביעית ולא קים לן בשעורו כמה ע"ש וא"כ אפשר דהוא יותר מרוב רביעית והוא כשעור ביצה וממילא משני הצדדים הוא כשעור שני ביצים] וע"כ צע"ג בענין השעורים שכאשר נבא לבחינה אנו רואים ששני השעורים סותרים היינו השעור רביעית ששיער רב חסדא [בפסחים ק"ט] ע"פ חשבון מ' סאה למקוה והוא מוסכם להלכה בפוסקים ולפי מה שמדד הצ"ח וגם הגאון חתם סופר [בתשובה קכ"ז או"ח] הוא מחזיק ג' ביצים בינונים שלנו עם הקליפה ולפי מה דמוכח בגמ' דיומא הנ"ל לא יחזיק לכל היותר כ"א שני ביצים. ולמעשה נראה דלענין דאורייתא כגון כזית מצה בליל פסח בודאי יש להחמיר כדבריהם וכן לענין קידוש של לילה דעיקרו הוא דאורייתא ג"כ נכון לחוש לכתחלה לדברי הצ"ח הנ"ל וכן בחתם סופר מחמיר ג"כ לענין רביעית כדבריו [ומיהו לענין קידוש שחרית ולשאר כוס של ברכה יש לסמוך על מנהג העולם שנוהגין כמבואר במ"א ופמ"ג וש"א] ועכ"פ יראה לכתחלה שיחזיק הכוס כשני ביצים עם הקליפה וכנ"ל.

שניהם על עץ אחד בלי דחוק ומדת שניהם ממש בשחקות ומהם עשיתי לי מדה בדקדוק ויצא לי שיעור רביע ז"ך דרהם בדקדוק, ע"ש.

ובענין חוסר ההתאמה לז' שעורות כתב דכנראה נשתנו השעורות מהשעורות של הרמב"ם. וע"ש שהאריך בזה טובא. והסכימו עמו גאוני טורקיה להחזיק במנהג שרביעית היא ז"ך דרהם.

בדיקת האגודלים כפי שהם נראים בעינינו

[ז] והנה הרב פתח הדביר (דף קצז ע"ב) כתב "ומדינא בהא כי בכל זור וזור חייבים ראשי הקהל לבדוק ולברר מדת רביעית בשיעור רב חסדא במדת אצבעיים על אצבעיים בגודל בינוני שחק בלא דחוק לראות היעמדו במשקל ובמדה בשלום יחדיו לז"ך דרהם וכו', שאם יהיה סותר הא דאי יש לתפוס המדה דאצבעיים על אצבעים כי המדה היא העיקר".

והנה גם כהיום ניסיתי בעצמי ובדקתי באגודלי לפני כמה שנים ומצאתיה שתי ס"מ וזה תואם לשיעור הביצים. אולם כשבדקתי בתוך שיעור שמסרתי ברבים את רוחב גודליהם של היושבים נתברר דשיעורו של הממוצע והבינוני הוא כ-2.35 ס"מ. ובדקתי זאת בכמה וכמה מערי הארץ, וראיתי שכן הוא האמת, והמקרה לא יתמיד. וראיתי בספר מדות ומשקלות של תורה (פרק פז) להרב גרשון וייס שכתב לתמוה על דברי התשובה מאהבה שדבריו תמוהים שהרי שיעור אצבע 2.35 ס"מ אינה נדירה וכך או קרוב לכך הוא שיעור אצבעותיהם של רוב בני אדם.

מדוע יצא לחכמי טורקיה שיעור שונה אלא שלא ידעתי לעמוד אמאי יצאה בדיקתי בשונה מבדיקת הגאון בעל פתח הדביר ז"ל, עד שראיתי להגאון המשנה ברורה (ביאור הלכה סי' תרלג ד"ה למעלה) שכתב בהאי לישנא "מצאתי לנכון להעתיק מה שכתב בספר מעשה רוקח בפ"ד מהלכות סוכה בשם הר"א בנו של הרמב"ם ז"ל והאצבע הנזכר הוא הגודל מאיש בינוני ביצירה לא ננס האיברים ולא גדול האיברים ולא רך בשנים אלא ממצע היצירה שהגיע לתכלית הגידול והוא בן ל"ה שנה או יותר עכ"ל והוא נ"מ לכמה דברים". עכ"ל. הרי לנו שהעד העיד בנו בנו של הרמב"ם שידוע ומפורסם שכל מעשיו ע"פ דעת אביו שאין לשער אלא באגודל של אדם בינוני ביצירה מבן ל"ה ומעלה שהוא תכלית הגידול. ובאמת שזה דבר הנזכר בחוש הראות שאדם המגיע לגיל ל"ה והוא בתכלית הגידול אגודלו גדול משל בן י"ג או י"ח או כ"ה. וכפי הנראה הגאון בעל פתח הדביר לא ראה תשובת ר"א בן הרמב"ם הנזכרת במעשה רוקח הנ"ל, ועל כן מדד מבן י"ג ומעלה, ועל נמצא דאגודל הבינוני הוא כ-2 ס"מ ותו לא. ונראה שאם היה רואה הרב פתח הדביר את תשובת ר"א בן הרמב"ם היה חוזר בו, ומודה שיש להשוות שיעור האגודל לשיעור הז' שעורות, ומגדיל את השיעור. שוב ראיתי כע"ז בדברי הגאון מוהר"י קנייבסקי זצ"ל בס' שיעורין דאורייתא, ולא ראיתי תשובה בספרי הגאון מוהר"ח נאה על טענה זו.

חכמי בגדאד ובראשם מוהר"ע סומך זצ"ל והבא"ח ס"ל כהצל"ח

[ח] עוד ראינו בזה אצל חכמי בגדאד שדנו

האצבעות כתב אותו מור"ם ז"ל בהגה שם ביו"ד בסי' שכד סעי' א משם הרמב"ם עי"ש.

נמצינו למדים שכל השיעורים שכתב מרן ז"ל ומור"ם ז"ל הם מלשון הרמב"ם ז"ל וכל השיעורים אחת הם בין שיעור של מ"ג ביצים וכו' ובין שיעור התק"ך דרהם ובין שיעור האצבעות הכל הוא משקל א' כמ"ש הרמב"ם ז"ל.

והבאנו קצת עץ של קנה ומדדנו אותו עד שהיה ז' אצבעות פחות ב' תשיעי אצבע ועשינו מדה א' של נחשת על המדה הזאת ומדדנו אותה בעץ של קנה הנז' והיתה המדה ז' אצבעות פחות ב' תשיעי אצבע בין באורך בין ברוחב בין בעומק ומדדנו אותה באצבע של אנשים בינוניים והמדה הזאת היא אצלנו ובכל שנה אנחנו מודדים בה שיעור עיסה של פסח. והנה בעתה הבאנו המדה הזאת ומלאנו אותה קמח ולא דחקנו הקמח במדה אלא מחוקה ולא גדושה ואח"ך שקלנו את הקמח הזה שהנחנו כנגדו רפיית ועלה משקלו רכ"ג רפיי וג' ענאת לא פחות ולא יותר וזהו שיעור חלה האמת, ודי בזה". ולפי מה שראיתי בספר מדות ומשקלות של תורה המטבע רפיי משקלו 10.9 וענאת הוא אחד חלקי ששה עשר מהרפיי. ולפי"ז שיעור חלה הוא 2.433 גרם.

וכפי הנראה שמכאן הוא מקורו של מרן הבן איש חי זצ"ל שכתב (הלכות שנה ראשונה פרשת צו הי"ט) "ושיעור עיסה שחייבת בחלה, הוא קמח משקל שבע מאות ושבעה ושבעים דרה"ם" שלכאורה הוא היפך המבואר בשו"ע שמשקלו תק"כ דרהם, אולם לפי האמור לא קשיא מידי דאף הבן איש חי היה מחכמי בית מדרשו של מוהר"ע סומך

בהאי דינא בהסכמת כל בית המדרש, דהנה הגאון מוה"ר עבדאללה סומך זצ"ל כותב בשו"ת זבחי צדק (חלק יורה דעה סימן כח) לגבי שיעור חלה כמה הוא. וכתב בהאי לישנא "כתב מרן בש"ע (יו"ד סי' שכד ס"א) וז"ל "אין חייב בחלה וכו' ומידה שמחזיק מג' ביצים וחומש ביצה וכו' ומשקל ה' רבעים קמח הוא תק"ך דרהם מקמח חטים שבמצרים עכ"ל, ואנחנו מכמו עשרה שנים חקרנו על שיעור חלה כמה הוא בזמנינו והיו עמנו כל חכמי המדרש הי"ץ וראינו שזה השיעור של מ"ג ביצים א"א לעמוד עליו בזה"ז שיש ביצים גדולות וקטנות, גם מ"ש מרן עוד תק"ך דרהם מקמח חטים מצרים גם זה א"א כי מי יודע מה חטה שבמצרים ושמה נשתנית בזה הזמן.

ועל כן אחר החקירה ראינו שאין אנחנו יכולים לעמוד על שיעור החלה אלא בשיעור שכתב הרמב"ם ז"ל בה' בכורים פ"ו הט"ו שהוא עשה שיעור ברור וז"ל שם כמה שיעור העיסה שחייבת בחלה וכו' וכל האצבעות הם רחב גודל אצבעות של יד, נמצאת למד שמדה שיש בה עשר אצבעות על עשר אצבעות, ברום ג' אצבעות ותשיעית אצבע, בקרוב הוא העומר. וכן מדה שיש בה ז' אצבעות פחות ב' תשיעי אצבע, על ז' אצבעות פחות ב' תשיעי אצבע, ברום ז' אצבעות פחות ב' תשיעי אצבע, היא מדה העומר, וב' המדות כא' הם עולים. וכמה מכילה מדה זו כמו מ"ג ביצים בינוניות וחומש ביצה והם משקל וכו' מקמח החטים שבמצרים שהם משקל תק"ך זוז מזוזי מצרים בזה הזמן, ומדה שמכילה כמשקל הזה מקמח החטים הזה בה מודדים לחלה בכל מקום עכ"ל הרמב"ם ז"ל. ושיעור זה של

יותר משיעור תק"כ דרהם⁵⁹, ובוזה יבואו דבריו על מכונם, וזה ביאור נכון לענ"ד⁶⁰.

⁵⁹ צא וראה שאף הגאון בעל "פתח הדביר" נבי כוס של ברכה האריך לבאר שכיון שהוא "דרבנן" בלבד, דהא עיקר קידוש והבדלה מדאורייתא וחכמים הצריכו על הכוס, הלכך אין להחמיר בדרבנן לשער בשעורות. הרי דלא פסיקא ליה מילתא לגמרי, וכן מהר"ח פלאנ"י כתב שאף בכוס של רביעית ראוי להחמיר כשיעור העולה בז' שעורות שהוא שיעור גדול יותר מז"ך דרה"ם, הרי דלא פסיקא ליה מילתא כלל. ועל כן ברורה ונהירה היא דרכו של מרן הבא"ח דלענין חלה דרבנן היקל כשיעור הגדול, ובשיעור כוס של ברכה היקל כשיעור הקטן דבתרויהו אמרינן ספק דרבנן לקולא, על כן סברתו מיושבת, וזה ברור.

⁶⁰ שוב ראיתי בספר נר ציון (פסח ע"ב קה) שביאר בשם מו"ר הגאון בן ציון אבא שאול זלה"ה בשם הג"ר עזרא עמייה את דברי מרן הבא"ח (פ' שמיני ש"ב) דשיעור העיסה תשע"ז ושיעור הקמח תק"כ, דמוסיפין כמחצית מים. וליישב לישונו בפ' צו שכתב "עיסה" גם אתק"כ דרהם וגם אתשע"ז, ביאר בשם הגר"ח נאה דהיינו תשע"ז דרהם מים. וכן ביאר בדברי מוהר"ח פלאנ"י, ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת קול אליהו (א"ח סי' לא).

וראיתי יישוב נוסף להרה"ג איתמר מחפור שליט"א שכתב שבדק כמה קמח מכיל כלי ע"פ מדידתו באצבע של 2 ס"מ, וראה דקמח הנשפך לקערה בלי דחיסה כלל משקלו, 1.574 קילו, ועם ניעור טוב 1.958, ועם דחיסה 2.36 קילו, ובוזה יישב שיטת הבא"ח דאמר דשיעורה תשע"ז דרהם.

ובספר כרם שלמה למהר"ש קצין (סימן ה) עמד

ועלו בהסכמה לבדוק בחיטים המצויות בבגדאד לפי הדרהם הנמצא בבגדאד ויצא להם המשקל תשע"ז דרהם, וסבירא להו דהרמב"ם לא מיירי אלא במטבע שבמצרים ובסוג החיטה שבמצרים, אבל דבר זה יכול להשתנות ואינו עומד לעולם, ועל כן יש לחזור ולבדוק את הנפח ע"פ האגודלים, וע"פ זה לקבוע המשקל.

אלא דיש להקשות על מרן הבן איש כמה קושיות גדולות, האחת הבא"ח סותר את עצמו מיניה וביה שכתב בזה הלשון "אין לשיין לפסח עיסה גדולה יותר מן תק"ך דרה"ם, ויותר טוב ללוש אותה פחות מן תק"ך, ושיעור עיסה שחייבת בחלה, הוא קמח משקל שבע מאות ושבעה ושבעים דרה"ם". אמנם לחומר הקושיא שהיא ממש מרפסן איגרי מוכרחים מאנו לומר שלא יעלה על הדעת שאיזה פוסק שבעולם יסתור את עצמו מיניה וביה תוך כדי דיבור, וכל שכן מרן הבא"ח שהיה ידוע בין כל הת"ח לגדול הדור. [וכבר ראיתי להגר"ע יוסף זצ"ל (יחו"ד סי' נה) שהקשה כן, וע' בהערה, והם קושיות גדולות כמובן. וכן ראיתי שהעיר בס' שיעור"ת להגרא"ח נאה, וכן בס' נתיבי עם להרה"ג עמרם אבורביע, ועוד].

ואשר נראה ברור לענ"ד דהנה השו"ע (יו"ד סי' שכב) פסק כדעת הרמב"ם וכתב "לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא בארץ ישראל, אינה אלא מדבריהם", ואילו חמץ בפסח הרי הוא בכרת ואיסורו מדאורייתא, על כן בחלה היקל שלא להפריש עד תשע"ז דרהם, ואילו לגבי חמץ החמיר שלא לעשות

שיעור כלי המידה שבתורה – קושית הצל"ח והצעת ישוב

ישנם שלושה סוגי שיעורים שניתנו לנו בהלכה:

א. שיעורי מרחב (אורך, רוחב ושטח)

שיעורים אלו משמשים למדידת גדלים פיזיים או מרחקים, כגון גודל פתח, דופן סוכה או מרחק תחום שבת. מדידות אלו נקבעות לפי איברי האדם – אמה, זרת, טפח, אגודל.

ב. שיעורי נפח על פי כלי מידה

בזמן התורה היו כלי מידה, כגון הכור, האיפה, סאה, הין, עשרון, הקב, והלוג, שהם כלים בעלי נפח ידוע וקבוע, שמאפשרים למדוד בעזרתם חומרים שונים – נוזלים ומוצקים, בגמרא מנחות פ"ח מובא שהקב"ה הראה למשה את ההין, והרביעית, ואמר לו לשער בהם.

ג. שיעורי נפח על פי פרי

שיעורים אלו נמדדים לפי נפח של פרי טבעי, כגון הביצה, הכותבת, הגרוגרת, והזית. במקרה זה אין כלי קבוע – הפרי עצמו משמש כמדד טבעי לשיעור.

שיחזור שיעורי המידות בימינו

כיום, מאחר שאין בידינו את כלי המידה המקוריים ששימשו בתקופת חז"ל, איננו יודעים במדויק מה היה נפחם. כדי לשחזר את המידות הללו, ישנן שתי אפשרויות:

א. לפי נפח

נבנה כלי מידה חדש שיכיל את כמות הביצים שחז"ל הזכירו כמדד לכמות הנפח שהכלי אמור להכיל (כמבואר בעירובין פ"ג. כי אתא רב דימי וכו').

ב. לפי אורך ורוחב

דרך נוספת היא למדוד את גודל הכלים באמצעות שיעורי מרחב – כלומר באמצעות אצבעות, טפחים ואמות. בגמרא (פסחים ק"ט ע"א) רב חסדא מסביר כיצד ניתן להסיק את שיעורי האורך והרוחב של הכלים מתוך שיעור מקווה: שיעור המקווה נמדד בנפח של ארבעים סאה, ונמדד גם במרחב – שלוש אמות על אמה ברום שלוש אמות. השוואה זו בין הסאה (נפח) לבין האמות (מידות מרחב) מאפשרת לחשב בדיוק את אורך, רוחב וגובה הכלי. מהשוואה זו מחשב רב חסדא את מידות ושיעורי הכלים הקטנים יותר, כגון את שיעור רביעית הלוג, ומכאן הרמב"ם מחשב את אורך, רוחב וגובה כלי העשרית של האיפה לשיעור החלה. כל השיעורים נלמדים ומדויקים, שכן אנו יודעים גם את נפח ה-40 סאה וגם את המידות באמות כפי שצינו חז"ל.

הצל"ח (פסחים קט"ז) הקשה שכאשר אנו משווים את הנתונים, מתברר שנפח הכלי לפי אורך ורוחב יוצא גדול יותר מכמות הביצים שחז"ל ציינו. זו הסיבה שהצל"ח כתב שכנראה הביצים שלנו קטנו מאז ימי חז"ל. אולם המשנה ברורה והחתם סופר התקשו לקבל את דברי הצל"ח. ואף שהסכימו שלפי רוחב האגודל שלנו נראה שקטנו הביצים שלנו למחצה ממה שהיו בזמן הגמרא, השאירו את קושיית הצל"ח בצע"ג. החתם סופר (או"ח תשו' קכ"ז) כתב אחר שהאריך בתשובתו כקושיית הצל"ח, סיים בלשון זו: "ומי שדעתו רחבה מדעתינו – יפתח פתח כפתחו של אולם, ורופא אומן יקרא, ושכר הרבה יקח".

מצינו ישוב לקושית הצל"ח בשם כמה אחרונים, שלפי תירוץ זה אין אנו צריכים להגדיל את שיעור הביצים. עיקרו של התירוץ הוא להבהיר שהשלוש האמות שנאמרו בשיעור המקווה, שנקבעו לפי גובה האדם כדי שהמקווה יכסה את האדם, נמדדות באמות קטנות יותר מהאמות הרגילות של התורה.

בשיעורין של תורה (סי' ג' סקי"א) נכתב שהרמב"ם סובר שהטפח העצב קטן מהטפח השוחק בשישית, משום שהטפח העצב נמדד כשהאגודלים צמודים ודחוקים. והאמה של שיעור המקווה היא אמה המורכבת מטפחים עצבים, וכע"ז כתבו בקונטרס תורת חסידים (לרבי שמואל חסיד מביתו של הגר"א מוילנא, הודפס בתוך ספר זכרון יעקב בדיטמאן, וילנא תרל"ה, וכן בספר חידושי מהר"ץ בתוך ספר בית שאול, לרבי שאול פלדמאן ורשה תרנ"ז) שהאמה של שיעור המקווה היא אמה בת חמשה טפחים, וכאשר מחלקים אמה זו לשישה טפחים, יוצא שהטפח והאצבע קטנים יותר מהרגיל, וכמו שמצינו בגמ' סוכה ל"ב: דאיכא טפח ששיעורו שישיית מאמה של ה' טפחים. הטעם ששיעור מקווה נמדד באמות מצומצמות היא מפני ששיעור זה נמדד לפי גובה האדם. בגמרא נאמר ששיעור המקווה הוא שלוש אמות על אמה ברום שלוש אמות, כדי שיכנס בו אדם ויטבול כל גופו. נמצא שהמקווה נמדד לפי קומת האדם הבינוני, וג' אמות של גובה האדם נמדדות באמות מצומצמות כמבואר בב"י או"ח סימן שמ"ט, שד' האמות שניתנו לאדם – שהן ג' אמות לגובה קומתו ואמה רביעית לפישוט ידיו ורגליו – נמדדות באמות מצומצמות ולא באמות מרווחות.

וכש"כ לשיטת הראשונים (כ"כ התוס' בכמה מקומות בשבת צ"ב א' ד"ה אשתכח, ובבבא בתרא ק' ב' ד"ה והכנין, וביומא ל"א א' ד"ה אמה) הסוברים ששלוש האמות נמדדות עד כתפיו של אדם, שאז ודאי אין הכוונה לאמות גדולות המורכבות מ"ח טפחים גדולים (שהרי לפי חשבון זה יגיע גובהו לכ-172 ס"מ עד הכתפיים, דבר שאינו תואם את המציאות), אלא ודאי הכוונה לאמות קטנות ומצומצמות יותר המורכבות מ"ח טפחים עצבים, ששלוש אמות אלו מתאימות באמת לגובה אדם בינוני עד כתפיו, וממילא גם שיעור המקווה שנקבע בשלוש אמות נמדד באמות מצומצמות, לפי האמור שהאמות של שיעור המקווה קטנות יותר מהאמות הרגילות, מתקבלת התאמה מדויקת בין מידת האורך והרוחב של המקווה לנפח ארבעים סאה לפי שיעור הביצים, ואין צורך לשנות את שיעור הביצים.